

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**Центральноукраїнський національний
технічний університет**

НАУКОВІ ЗАПИСКИ

Випуск 25

**Кропивницький
2019**

Наукові записки. – Вип.25. – Кропивницький: ЦНТУ, 2019. – 74 с.

Збірник є науковим виданням, в якому публікуються основні результати наукових робіт викладачів, студентів та магістрантів університету.

Рекомендовано до друку Науково-технічною радою Центральноукраїнського національного технічного університету, протокол № 5 від 30 травня 2019 року.

Редакційна колегія:

Черновол М.І.	д.т.н., професор (головний редактор)
Левченко О.М.	д.е.н., професор (заступник головного редактора)
Будулатій В.В.	відповідальний секретар
Жовновач Р.І.	д.т.н., доцент
Кириченко А.М.	д.т.н., професор
Кропивний В.М.	к.т.н., професор
Магопець С.О.	к.т.н., доцент
Медведєва О.В.	к.б.н., доцент
Мостіпан М.І.	к.б.н., доцент
Миценко І.М.	д.е.н., професор
Настоящий В.А.	к.т.н., доцент
Носуленко В.І.	д.т.н., професор
Орлик В.М.	д.іст.н., професор
Осадчий С.І.	д.т.н., професор
Павленко І.І.	д.т.н., професор
Пальчевич Г.Т.	к.е.н., професор
Пальчук О.В.	к.е.н., доцент
Плешков П.Г.	к.т.н., доцент
Свірень М.О.	д.т.н., професор
Семикіна М.В.	д.е.н., професор
Смірнов О.А.	д.т.н., професор
Шалімова Н.С.	д.е.н., професор

УДК 629.331.1

О.Л. Лизун, заступник завідувача відділу автотехнічних досліджень та криміналістичних досліджень транспортних засобів; завідувач сектору автотехнічних досліджень

Кіровоградський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС України

О.В. Крилов, асист.

Центральноукраїнський національний технічний університет

Проблемні питання при аналізі дорожніх ситуацій, в яких пішоходами являються діти

В статті наведено проблемні питання, які виникають в різних ситуаціях на дорогах за участю дітей. Проаналізовано фактори, що впливають на високий рівень травматизму на дорогах серед дітей. Наведено напрямки попередження дитячого дорожньо-транспортного травматизму.

дорожньо-транспортна пригода, вікові групи дітей, правила дорожнього руху, особливості розвитку дитини

Розвиток сучасної культури знаходиться в постійному взаємозв'язку з проблемами безпеки людства. Динамічна дорожня ситуація являє собою джерело підвищеної небезпеки і вимагає зміни існуючого стану. Встановлено, що дорожній рух являє собою процес специфічних комунікацій, які обумовлюють існування дорожньої спільноти. Сучасні статистичні дані свідчать про страхітливі фактори підвищення дитячого дорожньо-транспортного травматизму, незважаючи на проголошені гасла про відповідальність дорослих і підвищенні їхньої культури безпеки на дорогах.

Діти є найбільш чутливою категорією учасників дорожнього руху. Очевидно, що безпека дітей – одна з основних і перших завдань дорослих. Однак процес становлення і законодавчого регулювання дитячої безпеки на рівні держави і широкої громадськості йде дуже повільно і важко, на практиці виявляються причини важких нещасних випадків з дітьми на дорогах, а також низький рівень охорони їхнього здоров'я і життя.

Проблема попередження дитячого дорожньо-транспортного травматизму, як один із пріоритетних напрямків діяльності

в сфері забезпечення безпеки пішоходів, зачіпає різні сторони наукового знання, науково-дослідницької роботи і соціально-економічного життя суспільства. Величезний пласт роботи – це профілактика дитячого дорожньо-транспортного травматизму, а також розвиток і формування у дітей правил, навичок і технологій безпечної поведінки на дорогах. Щільність міського руху, яка постійно збільшується, робить дороги найбільш небезпечними для дітей і, відповідно, питання профілактики дитячого дорожньо-транспортного травматизму є найбільш актуальними в наш час.

Кримінальні провадження, пов'язані з дорожньо-транспортними пригодами, де її учасниками являються діти, є одним із найрезонансніших їх видів. В той же час, при експертному дослідженні даних дорожніх ситуацій, у випадках, коли дітьми створюється небезпека для руху водію, виникають деякі складнощі при вирішенні основних питань, поставлених на вирішення експертизи, до яких відносяться визначення технічної можливості водія транспортного засобу уникнути наїзду (зіткнення) та оцінка дій водія згідно вимог пункту 12.3 Правил дорожнього руху України.

Як відомо, при визначенні технічної можливості водія транспортного засобу запобігти дорожньо-транспортній пригоді однією з відправних точок подальшого дослідження та відповідних технічних розрахунків являється момент виникнення небезпеки для його руху, тобто момент, з якого водій повинен вжити заходів для зниження швидкості руху чи зупинки транспортного засобу. Нерідко визначення моменту виникнення небезпеки для руху потребує оцінки психофізіологічних якостей учасників дорожньо-транспортної пригоди (водіїв, пішоходів та ін.), а також юридичної оцінки конкретної дорожньої ситуації, що до компетенції експерта-автотехніка не відноситься. Тому, згідно деяких нормативно-правових актів з питань здійснення експертної діяльності, визначення даного моменту покладається на органи досудового розслідування (суд) виходячи з всього комплексу зібраних ним даних. Однак, як свідчить практика, слідчі (судді) не завжди достатньо володіють знаннями (досвідом) у галузі судової автотехніки, щоб вважати, що визначення моменту виникнення небезпеки для руху з усіх видів дорожньо-транспортних пригод, зокрема і з наїзду на пішохода у складних ситуаціях, знаходяться в їхній компетенції. Справедливо й те, що вимагати від слідчих, прокурорів і суддів досконалого знання

технічних правил неможливо, оскільки вивчення їх базується на тих галузях науки, що не передбачені програмою професійної підготовки юристів і є основними при підготовці експертів-автотехніків. У зв'язку з цим, постанови (ухвали) слідчих (прокурорів, суддів) про призначення судової автотехнічної експертизи часто надходять без внесення в них даних стосовно моменту виникнення небезпеки для водія. А в деяких випадках, органами досудового розслідування та суду на вирішення експертизи ставиться питання стосовно визначення даного моменту експертним шляхом. В свою чергу експерту доводиться розв'язувати це завдання спираючись на особистий досвід, деякі загальні положення, що прийняті в експертній практиці, і дані про дорожню обстановку на місці ДТП, які слідують з наданих на дослідження вихідних даних та матеріалів справи.

В дорожніх ситуаціях, де учасниками дорожньо-транспортної пригоди являються діти, визначення моменту виникнення небезпеки для руху у водія транспортного засобу являє собою особливу складність, як для органів досудового розслідування (суду), так і для експерта-автотехніка.

Так, згідно Закону України „Про громадянство України” від 18.01.2001 року [1], *дитина* – це особа віком до 18 років”. В цивільному та сімейному законодавстві України поняття особи, що не досягла 18 років визначається поняттями *“малолітньої”* та *“неповнолітньої”* [2, 3]. Відповідно до Цивільного та Сімейного кодексів України *малолітньою* є особа, яка не досягла 14 років. А *неповнолітньою* є фізична особа у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років.

В пункті 1.7 Правил дорожнього руху України [4] вказано, що водії, пішоходи та пасажери зобов'язані бути особливо уважними до таких категорій учасників дорожнього руху, як діти, люди похилого віку та особи з явними ознаками інвалідності. В коментарях до даного пункту Правил [5] зазначено:

„Цей пункт Правил закріплює гарантії безпеки окремих категорій учасників дорожнього руху – дітей, літніх громадян, а також осіб з ознаками інвалідності, що в силу певних обставин (віку, поганого здоров'я) не можуть чітко виконати вимоги Правил або недостатньо усвідомлюють, що вони своєю поведінкою створюють перешкоду або небезпеку для інших учасників руху. Інші учасники дорожнього руху зобов'язані бути особливо уважними в місцях появи таких осіб: водії –

знижувати швидкість, давати дорогу, тощо; пішоходи – подавати допомогу, наприклад, при переході проїзної частини; пасажери – створювати нормальні умови перебування осіб зазначених категорій у транспортному засобі.”

Тобто, з вимог пункту 1.7 Правил дорожнього руху України слідує, що діти являються особами, до яких від водії транспортних засобів вимагається особлива увага. При цьому, дана увага полягає у своєчасному зниженні швидкості руху свого транспортного засобу та наданням переваги в русі.

В той же час, як в пункті 1.7 Правил дорожнього руху, так і в коментарях до нього, не зазначено вікової категорії дітей, до яких, згідно його вимог, необхідно приділяти особливу увагу. А затверджені на цей час методики по проведенню судових автотехнічних експертиз [6] містять в собі рекомендації щодо визначення моменту виникнення небезпеки в дорожньо-транспортних ситуаціях, де пішоходами являються діти лише дошкільного віку.

Таким чином, враховуючи затверджений в законодавстві України максимальний вік дітей (18 років), постає питання: „А чи всі вікові категорії дітей слід відносити до вимог пункту 1.7 Правил дорожнього руху України, тобто, чи всі вікові категорії дітей не можуть чітко виконати вимоги Правил або недостатньо усвідомлюють, що вони своєю поведінкою створюють перешкоду або небезпеку для інших учасників руху, і якщо ні, то які саме вікові категорії дітей необхідно до них відносити?”

З психологічної точки зору необхідність особливої обережності та люб’язності по відношенню до дітей витікає з обставин, що діти, в принципі, як і люди похилого віку та інваліди, не мають достатньої психологічної та фізичної готовності для участі в дорожньому русі. Всі фізіологічні системи дитини ще не досягли свого повного розвитку. Більш того, вони знаходяться в стані становлення. Багато процесів рухомі і нестійкі. Цим пояснюється різна реакція дітей і дорослих на одні і ті ж дорожні ситуації.

Психофізіологічні і вікові особливості дітей молодшого шкільного віку багато в чому визначають їх поведінку на дорозі. Дитяча імпульсивність спонтанність, звужене сприйняття, розсіяна увага, майже повна відсутність досвіду і розвинених здібностей передбачення наслідків своїх дій і поведінки оточуючих обумовлюють різкі зміни в поведінці дитини, які з великими труднощами можуть

бути передбачені іншими учасниками руху. Всі ці обставини змушують віднести дітей молодшого шкільного віку до категорії пішоходів з підвищеним ризиком.

Щоб людина виконувала якісь вимоги, у неї повинна бути вироблена психологічна установка на постійне вчинення цих дій. Запорукою правильної поведінки пішохода на дорозі є вироблення у нього установки на суворе дотримання правил руху. Відомо, що є люди, від природи, наділені обачністю, обережністю, а є поверхневі, легковажні, схильні до швидких реакцій і непродуманих ризикованих вчинків. Ті чи інші властивості проявляються вже в ранньому віці. Практика свідчить про наявність людей з вираженою схильністю до ризикованих дій. Стосовно до безпеки дорожнього руху загально визнаною причиною ризику є недооцінка швидкості сучасних видів транспорту і переоцінка можливостей водія до екстреної зупинки або маневру. Найбільш частими причинами ризику, виключаючи низьку психологічну установку на дотримання правил дорожнього руху, є характерологічні особливості, в тому числі вік дитини. Підвищена схильність до ризику відзначається так само у школярів з холеричним темпераментом. Властива їм швидкість реакції нерідко поєднується з поверхневою оцінкою реальної ситуації, недооцінкою загрози транспортного засобу, який наближається. Почуття бравади, прагнення до ефектних і демонстративних дій є основою ризикованих вчинків.

Психологи вже давно встановили, що діти, в силу своїх вікових психологічних особливостей, не завжди можуть правильно оцінити обстановку на дорозі, яка миттєво змінюється, часто завищують свої можливості.

Багаторічні статистичні дані показують, що віковий „пік” дітей, що потрапляють в ДТП, припадає на 7-14 років, тобто на дітей, які навчаються в початкових і середніх класах школи.

Спеціальними дослідженнями встановлено, що діти інакше, ніж дорослі, переходять через дорогу. Дорослі, підходячи до проїжджої частини, вже здалеку спостерігають і оцінюють ситуацію, що склалася. Діти ж починають спостереження, тільки підійшовши до краю дороги або вже перебуваючи на ній. В результаті мозок дитини не встигає „переварити” інформацію і дати правильну команду до дії. Часто діти переоцінюють безпеку власної поведінки. Причому готовність до ризику хлопчикам властива більшою мірою, ніж

дівчаткам, тому і в ДТП вони потрапляють в 2 рази частіше. На відміну від дорослих, у дітей знижено почуття власної безпеки.

Часто в очікуванні можливості перейти через дорогу діти проявляють нетерплячість. Час їх терплячого очікування залежить від різних факторів: характеру, фізичного стану, мети і терміновості пересування, адаптації поведінки до умов руху.

Поведінка дитини не в останню чергу залежить від її природних даних. Увага ще погано розподіляється: діти часто дивляться лише в одному напрямку, у них ще зберігається „тунельний зір”, особливо у маленьких. Багато психофізіологічних особливостей дітей роблять їх поведінку непередбачуваною. Так, дитина зі стану спокою може несподівано кинутися вперед або змінити напрямок свого руху на 180°, зробити стрибок в сторону, щоб, наприклад, не потрапити в калюжу. В розсіяному стані дитина може мимоволі подивитися в сторону, а це, в свою чергу, може привести до мимовільної зміни напрямку руху, що буває небезпечно шкідливими наслідками, особливо при їзді на велосипеді. Надійна орієнтація набувається не раніше, ніж в 7-річному віці.

Діти до 4 років, як правило, ще зовсім не знайомі з дорожніми знаками. Зважаючи на відсутність спеціальних знань поведінка дітей базується на аналогічних рухах з мікросвіту іграшок. Наприклад, уявлення про те, що реальні транспортні засоби можуть відразу зупинитися на місці – точно так само, як і їх іграшкові автомобілі.

Діти по різному реагують на розміри автомобіля. При наближенні великої вантажівки, навіть якщо вона рухається з невеликою швидкістю, дитина рідше ризикує перетинати проїжджу частину, однак недооцінює небезпеку невеликого легкового автомобіля, що наближається з великою швидкістю.

Зріст дитини – серйозна перешкода для огляду навколишньої обстановки. Рівень очей у віці 3 років знаходиться на висоті близько 90 см, у віці 6 років – близько 110 см, але із-за нерухомих транспортних засобів дитині не видно, що робиться на дорозі, в той же час її самої не видно з-за машин водіям.

В 6 років дитина часто ще не здатна точно визначити джерело звуку. В розсіяному стані діти взагалі часто не звертають уваги на звуки. Дитина може не почути звуку автомобіля, що наближається або іншого сигналу не тому, що вона не вмє їх розрізняти, а через відсутність у неї постійної уваги. Увага дітей вибіркова і направлена

переважно на одиничні об'єкти. І концентрується вона не на предметах, які становлять небезпеку, а на тих, які в даний момент цікавлять її найбільше, та й швидкість сприйняття звукового сигналу у дітей набагато більше, ніж у дорослих.

Відомо, що дитина орієнтується переважно на загальну обстановку і в меншій мірі керується правилами. Дітям, втім, як і дорослим, властива колективна орієнтація, доведено, що частота порушень правил пішоходами (наприклад, перехід на червоний сигнал світлофора) в значній мірі залежить від провокуючої поведінки одного з пішоходів. Спрацьовує так званий стадний інстинкт: вести себе так само, як і інші. Крім того, на дітей великий вплив мають емоції: радість, здивування, інтерес до чого-небудь, які змушують забути про можливу небезпеку.

Часто діти з великими труднощами можуть дати правильну оцінку побаченої дорожньо-транспортної ситуації і не здатні швидко приймати рішення, співрозмірювати швидкість руху автомобіля з тією відстанню, на якій цей автомобіль знаходиться від нього. Вони ще не здатні передбачити всі можливі варіанти поведінки водія. Більш того, в екстремальній ситуації, і взагалі у випадках, коли дитина поставлена перед терміновим вибором: як вчинити, вона легко впадає в стан безвихідної небезпеки, незахищеності та просто губиться.

Чим складніша ситуація для дитини і чим більшу треба проявити йому кмітливість і швидкість в ухваленні рішення, тим сильніше розвивається гальмування в центральній нервовій системі дитини. І, таким чином, розвивається замкнуте коло: чим небезпечніша ситуація, тим дитина повільніше і неправильно приймає рішення. Багато з цих труднощів зазнають не тільки діти дошкільного віку, а й школярі.

Здавалося б, що діти молодшого шкільного віку здатні краще орієнтуватися в дорожній ситуації, ніж дошкільнята. Але, з іншого боку, вік 6-7 років є кризовим для дитини. У них відбуваються важливі зміни, як у фізичному, так і в психічному розвитку. Та й зміна звичного способу життя – перехід від ігрової до навчальної діяльності – само по собі є стресовою ситуацією. Діти семи років здатні керувати своєю увагою і організовувати навчальну діяльність відповідно до вимог вчителя, але для цього їм потрібні значні зусилля. Дитина не може довгий час підтримувати себе в такому стані, тому мимовільна увага у дітей переважає.

Після занять в школі увага у дітей стає нестійкою. Рухливі,

гіперактивні діти важко переносять зменшення рухової активності, з чим їм доводиться стикатися в школі, тому після занять вони намагаються компенсувати цей недолік. Їх рухи дуже часто бувають імпульсивними, мимовільними. Граючи, вони можуть несподівано вискочити на проїжджу частину або не помітити проїжджаючий автомобіль. Спокійні, флегматичні діти не будуть робити різких рухів при переході через дорогу, але через втому їх увага може бути відвернута.

Не всі діти здатні сприймати і зорову, і рухову, і слухову інформацію одночасно. Одна з цих систем сприйняття у дитини може бути провідною, а інші розвинені слабкіше.

Дитина до 8 років ще погано розпізнає джерела звуків і реагує лише на звуки, які їй цікаві. У той час як дорослі, оцінюючи ситуацію на дорозі, чують, звідки доноситься шум машини, що наближається, дітям значно важче визначити цей напрямок. Поле зору дитини набагато вужче, а сектор огляду дитини на 15-20% менший, ніж у дорослого. Тому коли діти біжать, вони дивляться тільки вперед, в напрямку бігу, і автомобілі ліворуч і праворуч залишаються ними непоміченими.

Реакція у дитини в порівнянні з дорослими уповільнена. Часу на те, щоб відреагувати на небезпеку, їй потрібно значно більше. У дорослого пішохода на те, щоб сприйняти обстановку, обміркувати її, прийняти рішення і діяти, йде приблизно 0,8-1 сек. Дитині ж потрібно 3-4 сек., а таке зволікання може виявитися небезпечним для життя. Навіть щоб відрізнити рухомий автомобіль від нерухомого, семирічній дитині потрібно до 4 сек., а дорослому на це потрібно лише чверть секунди.

Крім цього, треба мати на увазі, що крок дитини не такий довгий, як у дорослих, тому, перетинаючи проїжджу частину, вона довше знаходиться в зоні небезпеки. У дітей центр ваги тіла помітно вище, ніж у дорослих, - під час швидкого бігу на нерівній дорозі, спіткнувшись, скажімо, об край тротуару, вони несподівано можуть впасти, втративши рівновагу.

Діти цього віку не в змозі на бігу відразу ж зупинитися, тому на крик батьків або сигнал автомобіля вони реагують зі значним запізненням. Мозок маленьких дітей не в змозі вловити одночасно більше одного явища. Помітивши предмет або людину, яка привертає його увагу, дитина може спрямуватися до них, забувши про все на

світі. Наздогнати приятеля, який вже перейшов на іншу сторону дороги, або підібрати м'ячик, який покотився на дорогу, для неї набагато важливіше, ніж автомобіль, який наближається.

Сприйняття небезпеки дорожнього руху у дітей ускладнюється найчастіше відсутністю одночасності сприйняття змін форми і положення об'єкта в просторі. Оцінка ж рухомих транспортних засобів схильна до впливу контрастів. Чим більший розмір автомобіля, чим значніші відмінності від загального колірного фону і звуків навколишнього оточення, тим швидше діти представляють його рух.

Орієнтація наліво-направо набувається дітьми не раніше ніж в 7-8 річному віці, а в багатьох випадках і пізніше. У молодших школярів технічних знань про види поступального руху транспортних засобів практично ще немає, і вони часто підміняються уявленнями, заснованими на аналогічних рухах з мікросвіту іграшок, наприклад, переконанням в тому, що реальні транспортні засоби можуть в дійсності відразу зупинитися на місці точно так же, як і іграшкові. Взагалі поділ ігрових і реальних умов відбувається у дітей поступово. Особливо інтенсивним і планомірним цей процес стає під час навчання в школі. Безпека власної поведінки в умовах руху, особливо на пішохідних переходах, найчастіше дітьми недооцінюється. Вони нерідко пропускають автомобілі, що наближаються зліва, і вискакують на проїжджу частину, не помічаючи транспортних засобів, що їдуть в протилежному напрямку. Здатність переключити увагу на важливі джерела інформації дітям менш властива, ніж дорослим.

До восьми років діти стають більш врівноваженими, стресостійкими. Навчання в школі дає про себе знати. У них удосконалюються зорові, рухові функції, руховий апарат. Вони в змозі оцінювати дорожню ситуацію краще, ніж семирічні діти, оскільки можуть краще оглядати дорогу і визначати відстань між собою і об'єктом, що рухається.

На думку педагогів, восьмирічні діти володіють всіма навичками пішоходів і можуть переходити дорогу самостійно, але тільки тоді, коли обстановка на ній відносно спокійна. Швидко приймати рішення в разі якоїсь непередбаченої ситуації вони ще не можуть: в цьому випадку вони легко губляться. Ці якості розвиваються пізніше.

Дев'ятирічні діти можуть керувати своєю увагою, яка вже

знаходиться практично на рівні дорослої людини. Крім того, увага у них вже стає довольною. Це означає, що вони здатні дати досить об'єктивну оцінку обстановці, що складається на дорозі, і вибрати адекватну їй поведінку. У цьому віці діти вже стають здатними на підставі наявної у них інформації приймати самостійні рішення, які відповідають їхнім внутрішнім настановам.

У віці приблизно від 6 до 10 років дитина поступово стає все більш незалежною. У цей період вона починає самостійно пересуватися по дорозі.

У десятирічних дітей вищі психічні функції, такі як увага, пам'ять, система аналізу інформації, досягають значною мірою зрілості. Зір у дітей функціонує як у дорослих. Цей період виділяють як стадію врівноваженості всіх регуляторних механізмів.

З 10 до 12 років починається другий кризовий період в житті дитини. Це – так званий „перехідний” або підлітковий, вік. У дітей цього віку ймовірність отримання різних травм, в тому числі і пов'язаних з безпекою дорожнього руху, зростає. У цьому віці починається гормональна перебудова організму, діти стають неврівноваженими, емоційно збудливі, неухважність у них підвищується, відбувається інтенсивне формування всіх систем організму: починається інтенсивний ріст скелета, м'язової маси, розвиток серцево-судинної системи. Всі ці зміни дитина переживає дуже важко і часто не розуміє того, що з нею відбувається. Крім того, намагається зрозуміти себе, свої особистісні здібності. Вона вчиться по-новому, на рівних, будувати відносини з оточуючими людьми, прагне визначити своє місце в соціумі, виробити свою систему цінностей.

Для дітей цього віку думка однолітків набуває більшого значення, ніж думка дорослих. Для того щоб отримати схвалення однолітків, учні готові йти на будь-які, навіть на екстремальні дії. Прагнучи виділитися перед однолітками, школяр може знехтувати раніше засвоєними правилами і нормами, в тому числі і правилами безпечної поведінки на вулиці. Крім того, такими екстремальними методами він перевіряє себе, намагається визначити свої можливості.

Слід пам'ятати, що школярі 10-12 років не визнають авторитету, звання, віку або посади. Вони визнають авторитет особистості, і тому, кого вони поважають, вони будуть наслідувати. Причому сфера їх інтересів в цьому віці незвичайна, широка; вони хочуть спробувати

все, і будуть займатися тим видом діяльності, який їх увагу приверне найбільше. Але вибір заняття, яке цікавить, часто буває продиктованим не внутрішньою його потребою, а зовнішніми чинниками: модою, думкою друзів або проходженням авторитету. Тому вони легко піддаються як хорошему, так і поганому впливу.

У 13-14 років діти вже більш емоційно врівноважені, ніж 10-12-річні. Хоча 13-14-річних турбують ті ж самі питання, що і 10-12-річних: проблеми самопізнання, самовизначення в суспільстві, до їх вирішення вони підходять вже по-іншому, менш емоційно, без зовнішньої екзальтації, орієнтуючись, в основному, на свої внутрішні роздуми.

Таким чином, схильність дітей до нещасних випадків на дорозі обумовлена особливостями психофізіологічного розвитку, такими як:

- нестійкість і швидке виснаження нервової системи;
- нездатність адекватно оцінювати обстановку;
- швидке утворення і зникнення умовних рефлексів;
- переважання процесів збудження над процесами гальмування;
- переважання потреби в русі над обережністю;
- прагнення наслідувати дорослим;
- недолік знань про джерела небезпеки;
- відсутність здатності відокремлювати головне від другорядного;
- переоцінка своїх можливостей в реальній ситуації;
- неадекватна реакція на сильні різкі подразники і ін.

Враховуючи наведені вище психологічні та вікові особливості дітей, а також враховуючи затверджені в законодавстві їх вікові категорії, на нашу думку до осіб, які потребують особливої уваги з боку водіїв транспортних засобів та інших учасників дорожнього руху, що передбачено пунктом 1.7 Правил дорожнього руху України, було б доцільно віднести малолітніх дітей, тобто дітей віком до 14 років.

Крім цього, на нашу думку, слід розробити та доповнити загальні методичні рекомендації [6] по визначенню моменту виникнення небезпеки для водіїв транспортних засобів в типових дорожньо-транспортних ситуаціях за участю малолітніх пішоходів. А саме, доповнити їх переліком типових дорожньо-транспортних ситуацій, які стосуються дітей шкільного віку, які не досягли 14-ти років.

Список літератури

1. Про громадянство України: Закон України від 18.01.2001 р. № 2235-III [Електронний ресурс] // Сайт: Законодавство України. Офіц.

- веб-портал Верховної Ради України. – Текст. дан. – Режим доступу: URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2235-14/page> (дата звернення: 18.07.2017). – загл. з екрану.
2. Цивільний кодекс України [Електронний ресурс] // Сайт: Законодавство України. Офіц. Веб-портал Верховної Ради України. – Текст. дан. – Режим доступу: URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 18.07.2017). – загл. з екрану.
  3. Сімейний кодекс України [Електронний ресурс] // Сайт: Законодавство України. Офіц. Веб-портал Верховної Ради України. – Текст. дан. – Режим доступу: URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2947-14> (дата звернення: 18.07.2017). – загл. з екрану.
  4. Про Правила дорожнього руху: Постанова Кабінету Міністрів України від 10.10.2001 р. № 1306 [Електронний ресурс] // Сайт: Законодавство України. Офіц. веб.-портал Верховної Ради України. – Текст. дан. – Режим доступу: URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1306-2001-p> (дата звернення: 25.07.2017). – загл. з екрану.
  5. Дерех З.Д. та інші. Правила дорожнього руху з коментарями та ілюстраціями. 12-те вид., переобл. / З.Д. Дерех, В.Ф. Душник, Ю.Є. Заворицький – К.: Арій, 2016. – 176 с.: іл.
  6. Розслідування обставин дорожньо-транспортних пригод / Авт.-уклад. С.О. Шевцов, К.В. Дубонос. – Х.: Факт, 2003. – 191 с.: іл.
  7. Психолого-педагогические условия безопасного поведения детей на дорогах [Електронний ресурс] // Сайт: ОБЖ: Основы безопасности жизнедеятельности. – Текст. дан. – Режим доступу: URL: <http://обж.рф/uchebnye-materialy-obzh/bezopasnost-na-dorogah/psihologo-pedagogicheskie-usloviya-bezopasnogo-povedeniya-detey-na-dorogah/> (дата звернення: 20.07.2017). – загл. з екрану.
  8. Причини дорожньо-транспортного травматизму у дітей і підлітків [Електронний ресурс] // Текст. дан. – Режим доступу: URL: <http://um.co.ua/8/8-4/8-40674.html> (дата звернення: 20.07.2017). – загл. з екрану.

Одержано 25.04.19

УДК 316.346.2

Natalia Grechykhina, lecturer*Central Ukrainian National Technical University***Some Aspects of Gender Bias in the English Language**

The article deals with the study of some aspects gender bias in the English language, namely the semantic derogation and the application of the concept "generic man". **gender language, gender bias, semantic derogation, gender stereotypes, cultural stereotypes, perceived meaning**

Nowadays, the study of the gender language is one of the prioritized in the science of language. Much of the early research on language and gender devoted a great deal of energy to addressing the issue of "women's language" using long lists of specific linguistic features such as hedging and intensifiers, the use of tag questions, the use of a high rising tone at the end of utterance, etc. These features were believed to be tied to women's subordinate status, and made women seem as if they were tentative, hesitant, lacking in authority, and trivial. Women occupy what might be called a problematic or negative semantic space. Because women are devalued, so is their language. The question of language and gender must address not only the question of how women speak, but also, how women are spoken about. The aim of this article is to look at some aspects of gender bias in the English language: the semantic derogation and the application of the concept "generic man".

Some of the most interesting changes that have taken place in the English language over the last 30 years have been driven by the desire to avoid, if not banish, sexism in the language. This reform movement is noteworthy for its differences from most previous reform movements, which have usually been inspired by a desire for English to be more logical or more efficient in expression. Historically, most proposed language reforms are ignored and end in failure. The few reforms that have become standard include the ban on ain't and the double negative, along with a scattering of "more rational" or simpler spellings like primeval, rime, tenor, and theater.

And unlike other political language reforms, which tend to be limited to individual names for ethnic groups, gender reforms involve basic

grammatical components like pronouns, basic grammatical rules like pronoun agreement, and basic words like man, father, male and female. Some of these elements have been in the language for over a thousand years. It is not surprising, therefore, that the effort to undo them can often be a difficult and untidy business.

Socialization is the process that molds the biological sexes into gender roles through the complex interaction of language, culture and social structure. As Bonvillain observes, gender is "a social construct" [1: 174] and is, as such, the product of both direct and indirect social and cultural forces, which create norms unique to each culture about what are "normal" characteristics of men and women. In this context, language (or *langue*) is therefore the underlying socially established system of linguistic units and rules while the produced speech (*parole*) is the directly spoken everyday language. The latter derives much of its semantic content from the former, like, for example, outdated formulaic expressions that are used on ritualized, formal occasions such as church ceremonies, oaths, or in proverbial sayings and fixed expressions. In analyzing the inherent gender bias in these types of expressions, Bonvillain's points to the existence of "a pervasive, covert ascription of positive and normative qualities to males and negative or secondary ones to females" [1: 205].

It is necessary to define the distinction between gender differences and gender bias. Gender differences refer to the differing styles of speech employed by men and women, such as pronunciation, grammar, intonation, lexical choices, sentence structure, and so on [1: 176-98]. These differences reflect the social and cultural environments of the speakers, and there is great variation as to what is considered "typical" male or female speech, both cross-culturally and within a culture.

Gender bias is defined as the reproduction and reinforcement of negative gender stereotypes which become internalized as negative symbols for both genders through contemporary language (*la parole*) [1: 198]. Through semantic structures in the linguistic system like English (*la langue*), gender bias becomes a *habitus* which is the process of internalizing "the active presence of the whole past of which it is the product" [1: 199]. In other words, the *habitus* of devaluing women in English is both a historical and cultural process, which is perpetuated through the praxis of semantically reproducing and reinforcing negative stereotypes about women in everyday speech.

Bonvillain's arguments for the existence of gender bias in English are: semantic derogation, focus fronting, diminutive endings in first names, and the application of the concept "generic man" [1: 198-205]. Semantic derogation and the application of the concept "generic man" will be studied in this article.

Semantic derogation can be demonstrated with many different kinds of evidence. Words for women have negative connotations, even where the corresponding male terms designate the same state or condition for men. On the cognitive grammar view, "connotation" is not a distinct (and secondary) level of meaning, but is fully incorporated into the semantic structure of a word [2: 105]. Compare the words bachelor and spinster. Spinster and bachelor both designate unmarried adults, but the female term has negative overtones to it. Such a distinction reflects the importance of society's expectations about marriage, and, more importantly, about marriageable age. A spinster is more than a female bachelor: she is beyond the expected marrying age and therefore seen as rejected and undesirable. Bachelor, on the other hand, tends to have a more favorable connotation; the man has remained unmarried because he has chosen to do so.

These connotations are not just arbitrary facts of usage, but fall out from the domain-based knowledge against which bachelor and spinster are understood [3: 95-97]. The term "domain" is used to refer, very generally, to background knowledge necessary for the understanding of semantic units. In principle, a domain may be any knowledge configuration, ranging from "basic" notions to complex and rather specific knowledge [4: 153]. Other writers have used a variety of terms to refer to domains, or to particular kinds of domains. Lakoff [6] introduced the term "Idealised Cognitive Model" (ICM), which focuses on configurations of conventionalized knowledge. First, it has to be noted that the notions of "adulthood" and "unmarried" are themselves complex concepts. Moreover, concerning bachelor, it is not the case that any adult unmarried male can be appropriately called a bachelor. We would not call the Pope a bachelor, nor an unmarried man in an established relationship. The question why the Pope is not called a bachelor is easily answered: the Pope simply is not covered by the idealized model of marriage. What is involved, in characterizing a bachelor as unmarried, is a somewhat idealized and perhaps even outdated view of marriage practices, in particular, the idea that people above a certain age are expected to be married, that men and women can pass the marriageable age without marrying but that they do so

for different reasons - a man he chooses to, a woman, because no man wants to

marry her. Thus eligible spinster is almost a contradiction, while eligible bachelor is a normal collocation. As Lakoff put it, the spinster "has had her chance, and been passed by"; she is "old unwanted goods" [7: 32]. Real activates these dormant. Real bachelor highlights the man's irresponsibility. The sentence "Ann's husband is a real bachelor" is not only non-anomalous, it is also quite informative. It tells us quite a lot about Ann's husband, that he is an inveterate womanizer. At the same time real spinster focuses on the woman's sexual unattractiveness.

Some have speculated that the word spinster may be dying out. The original meaning of this word is a woman engaged in spinning. Because these women spinners were often unmarried, this connotation eventually ousted the original meaning and became the primary sense of the word. In the seventeenth century the term spinster became the legal designation of an unmarried woman. It appears to be still in common use in British English, as can be seen in the British National Corpus, where we can find 156 instances in a sample of 100 million words of text. By comparison, the word bachelor occurs 479 times, whereby men and their activities are more talked about than women and theirs.

If anyone has any doubt about the negative connotations of spinster, all they need to do is look at the range of words with which it is used. There are some neutral descriptive adjectives used with the word, such as 66 year old, disabled. But the majority of words collocating with spinster are negative. They include the following: gossipy, nervy, over-made up, ineffective, jealous, eccentric, love-/sex-starved, frustrated, whey-faced, dried-up old, repressed, lonely, prim, cold-hearted, plain Jane, atrocious, and despised. By comparison, the collocations of bachelor are largely descriptive or positive, with the exception of one occurrence of bachelor wimp.

The words bachelor and spinster thus differ in many more ways than just the feature specification male vs. female. No doubt it is the gender bias implicit in the spinster frame that accounts for the relatively infrequent use of the word spinster, as well as the coinage of the expression bachelor girl. The expression attributes to single adult females the same motives for not marrying as to their male counterparts.

This example shows how the meanings of words are constructed and maintained by patterns of collocations. Collocations transmit cultural

meanings and stereotypes which have up over time. The problem lies not with words themselves, but how they are used. Seemingly gender-neutral terms such as aggressive and professional have different connotations when applied to men and women.

These cultural stereotypes about old maids in the marriage market also affect the term maiden, as in maiden horse to refer to a horse that has not won a race. The Oxford English Dictionary defines the figurative usage of the term maiden as sharing the meaning of "yielding no results". Woman who has not caught a man has lost the race. Other figurative uses such as maiden voyage, maiden speech, maiden flight, etc. referring to the first occasion or event of a kind relate to the stereotype that women should be virginal, inexperienced, intact, untried, and fresh.

This sort of bias in the connotations of words for women is far-reaching and applies even to associations of the basic terms man v. woman or boy v. girl. It is revealing to look at some of the collocations of these basic terms. Words with negative overtones are still more frequently used together with woman/girl than man/boy. Men are more likely to be referred to with positive adjectives such as honest and intelligent, while only women are described as silly and hysterical.

Because the word woman does not share equal status with man, terms referring to women have undergone pejoration. If we examine pairs of gender-marked terms such as lord/lady, baronet/dame, Sir/Madam, master/mistress, king/queen, wizard/witch, we can see how the female terms may start out on an equal footing, but they become devalued over time.

Lord preserves its original meaning, while lady is no longer used exclusively for women of high rank. The use of lady as a polite euphemism for woman is far more common in Britain than in the USA. The term lady is not simply the polite equivalent of gentleman. It can be seen from the fact that lady is used in circumstances where gentleman would not be. We say cleaning lady but not garbage-gentleman. The expression lady of the house is not matched by gentleman of the house, but contrasts instead with man of the world, another indication of the linguistic mapping of the division between the public and private spheres onto male and female. The British National Corpus gives 25 cases of lady of the house, 3 of woman of the house, none of gentleman of the house, and only 8 of man of the house. By contrast, there are 29 occurrences of man of the world, but only 12 of woman of the world.

Baronet still retains its original meaning, but dame is used derogatorily, especially in American usage. Sir is still used as a title and a form of respect, while a Madame is one who runs a brothel. Likewise, master has not lost its original meaning, but mistress has come to have sexual connotations and no longer refers to the woman who had control over a household. There is a considerable discrepancy between referring to someone as an old

master as opposed to an old mistress.

King has also kept its meaning, while queen has developed sexual connotations. Wizard has undergone semantic upgrading; to call a man a wizard is a compliment, but not so for the woman who is branded as a witch.

"Generic man" and the widespread usage of "he" [1:202-5] to mean anyone, male or female, is the most striking evidence for gender bias in modern English. "Man" is gender-biased term that defines the male gender as normative. Research by Wendy Martyna [9] has shown that the average reader's tendency is to imagine a male when reading he or man, even if the rest of the passage is gender-neutral. Therefore, you cannot be sure that your reader will see the woman on the job if you refer to every technician as he, or that your reader will see the woman in the history of man. On the other hand, replacing every he with he or she attracts even more attention to gender and defeats your purpose. There are some other suggestions how to avoid biased language.

1. Write the sentence without pronouns. Try to avoid conditional structures, generally introduced by "if" or "when", which often require the use of pronouns.

Biased Language: If the researcher is the principal investigator, he should place an asterisk after his name.

Gender-fair: Place an asterisk after the name of the principal investigator.

2. Use gender-specific pronouns only to identify a specific gender or a specific person.

Biased Language: Repeat the question for each subject so that he understands it.

Gender-fair: Repeat the question for each male subject so that he fully understands it.

3. Use plural nouns and pronouns if they do not change the meaning of the sentence.

Biased Language: Repeat the question for each subject so that he understands it.

Gender-fair: Repeat the question for all subjects so that they understand it.

4. Use the first- or second-person perspective. Notice in the table below that only the third-person singular is marked for gender.

Biased Language: The driver should take his completed registration form to the clerk's window and pay his license fee.

Gender-fair: You should take your completed registration form to the clerk's window and pay your license fee.

5. Use an article instead of a possessive pronoun as a modifier.

Biased Language: After filling out his class schedule, the student should place it in the registrar's basket.

Gender-fair: After filling out a class schedule, the student should place it in the registrar's basket.

6. Sparingly use the passive voice

Biased Language: If a student wishes to avoid sex bias in his writing, he should examine these alternatives.

Gender-fair: These alternatives should be examined by any student who wishes to avoid sex bias in writing.

7. Use human, person, and their variations: humankind, humanity, human beings, human race, and people.

Biased Language: The effect of drugs has been studied extensively in rats and man.

Gender-fair: The effect drugs has been studied extensively in rats and humans.

8. Use a more descriptive or inclusive compound word: workmen's = workers';

man-sized = sizable, adult-sized; chairman, chairwoman = chair, chairperson, president, convener.

Biased Language: The governor signed the workmen's compensation bill.

Gender-fair: The governor signed the workers' compensation bill.

One more suggestion: though not acceptable in formal writing, a common speech pattern uses a form of they (they, them, their, theirs) as a generic pronoun following everyone, anybody, and other indefinite pronouns, e.g. "Everyone cheered when their team won the game".

It can be stressed, that gender-fair language minimizes unnecessary

concern about gender in the subject matter, allowing both a writer and a reader to focus on what people do rather than on which sex they happen to be.

In conclusion, it can be said that our language and society reflect one another, so it is important for communicators to recognize and respect change in the meaning and acceptability of words. Concern about the use of biased language is part of the increased awareness that the perceived meanings of some words have changed in response to the changing roles of men and women in our society. Any remedy will require change in both society and language.

References

1. Bonvillain N. Language, Culture, and Communication. The Meaning of Messages. - New Jersey : Prentice Hall, 2000. - 240 p.
2. Bradac J., Mulac A., Thompson S. Men's and Women's Use of Intensifiers and Hedges in Problem-Solving Interaction: Molar and Molecular Analyses //Research on Language and Social Interaction. Volume 28, №2. - N.J., Lawrence Erlbaum Associates. -1995. - P.93-117.
3. Cameron D. The Feminist Critique of Language. L., NY: Routledge. - 1998. - 147 p.
4. Clark K. Linguistics of Blame //The Feminist Critique of Language. - L., N.Y.: Routledge. - 1998. - P. 183-197.
5. Ehrlich S., King R. Gender-Based Language Reform and the Social Construction of Meaning //The Feminist Critique of Language. - L., NY: Routledge. - 1998. - P. 164-183.
6. Lakoff G. Women, Fire, and Dangerous Things: What Categories Reveal about the Mind. - Chicago, Chicago University Press, 1987. — 340 p.
7. Lakoff R. Language and Woman's Place. New York: Harper and Row, 1975.
8. Lakoff R. The Language War. - Berkley: University of California Press, 2000. - 313 p.
9. Martyna W. "The Psychology of the Generic Masculine." Women and Language in Literature and Society, Ed. S. McConnell-Ginet, R. Borker, and N. Furman. New York: Praeger Publishers, 1980. - 268 p.

Одержано 24.05.19

УДК 378.147

**І.В. Петров, спеціаліст вищої категорії, викладач-методист,
директор коледжу***Світловодський політехнічний коледж Центральнотукраїнського
національного технічного університету, м.Світловодськ***Визнання сутності структури та компоненти готовності
навчального закладу до інноваційного викладання фахових
дисциплін**

Опрацьовано сучасні особливості, сутності структури та компоненти готовності вищого навчального закладу до інноваційного викладання фахових дисциплін. Розглянуто підходи до організації освітнього процесу на засадах інноваційності. Запропоновано шляхи його вдосконалення.

інновації, нововведення, освітній процес, особистісна орієнтованість

Інновації вже давно наповнили всі сфери повсякденного життя пересічного українця новим змістом. Одною з перших відгукнулась на необхідність активного використання комп'ютерних технологій вища освіта. І, особливо, в процесі викладання та самостійного засвоєння студентами фахових дисциплін. Це вчасно, наскільки високими темпами змінювалося й навколишнє середовище, техногенна ситуація, політичне і економічне життя... Часті випадки, коли фахова інформація подана в друкованому підручнику стає застарілою ще на момент його друку. Вивчення, опрацювання та практичне застосування більшості знань нині взагалі неможливе без Інтернету, планшета, смартфон чи проектора. То чому ж ми продовжуємо застосовувати до них термін «інновація»?

Інновація – процес розробки, впровадження, експлуатації виробничо-економічного та соціально-організаційного потенціалу, що покладений в основу новації. У вузькому сенсі під інновацією, зазвичай, розуміють фазу впровадження новації, а період першого виробничого освоєння новації вважається моментом її початку. Під новацією розуміють нове, споріднене з поняттям винаходу, оскільки між заявкою новації і перетворенням її на інновацію наявний певний часовий інтервал [4].

Англійське *innovation* перекладається як нововведення. Буквальний переклад з англійської означає введення новацій чи впровадження нововведень. На практиці поняття «нововведення», «новація», «інновація» нерідко ототожнюють, хоча між ними є деякі розбіжності.

Нововведення – оформлений результат фундаментальних, прикладних досліджень чи розробок експериментальних робіт у якій-небудь сфері діяльності з метою підвищення її ефективності. Нововведення можна оформити у вигляді: відкриттів, винаходів, патентів, товарних знаків, раціоналізаторських пропозицій, документації на новий чи вдосконалений продукт (технологію, управлінський чи виробничий процес організаційної, виробничої чи іншої структури), *noу-хау*, понять [2].

Отже, внаслідок посилення інноваційних явищ в повсякденному житті, освітні системи, як його фундаментальні складові, почали одними з перших намагатися застосовувати всі переваги нововведень в навчанні і, особливо в першу чергу, під час вивчення фахових дисциплін. Втім, класична вітчизняна педагогіка схильна «до застосування їх для відображення педагогічних явищ можливих за умови масовості, типовості, вимірюваності» [6].

В той самий час, сьогодні вимагає більшої особистісної орієнтованості навчальних програм, освітніх систем, ставлення до студента. Тому саме сучасне програмне забезпечення, комп'ютерна озброєність викладача та інноваційність викладення матеріалу гарантує вирішення цього питання в вищій школі. Он-лайн-спілкування, дистанційна освіта та націленість в першу чергу на результат, а не на виховання середньостатистичного середнячка – це вимога освіти XXI сторіччя. В той самий час засвоєння та використання різних сучасних альтернативних типів навчань, а також визнання за кожним закладом I-II рівня акредитації академічної самостійності та можливості застосування авторських програм потребують деякої певної попередньої підготовки та сміливості. Потребують викладачів та адміністраторів не стільки з планшетом та смартфоном, а в першу чергу з інноваційним мисленням, здатних брати на себе відповідальність і за підготовку студента і за імідж навчального закладу в цілому, що готовий бути в постійному стані саморозвитку. Можливість активного застосування інноваційних

технологій в організації навчання і самопідготовки студентів вищої школи ставить за мету також суттєво підвищити якість освіти, вивести сучасну вітчизняну освіту на рівень світових стандартів, підготувати висококваліфікованих, конкурентоздатних фахівців, здатних вирішувати найскладніші задачі розбудови економіки, створити можливості для саморозвитку і свідомого досягнення поставлених цілей. Тож, інноваційність, як освітній дидактичний засіб, має бути втілений в кожній навчальній дисципліні, в кожному семінарському та, особливо, в практичному занятті.

Так, перехід на виключно інноваційний метод викладення матеріалу та спілкування з студентом для більшості, і особливо на початковому етапі, виявляється складним і проблематичним. Впровадження інновацій в освітній процес – нелегка справа. Як зазначає професор Костянтин Пігров, існує «внутрішній конфлікт освіти та інновації, або, точніше – соціальних інститутів інновації та освіти». «Інститут освіти по суті своїй консервативний, – зазначає філософ. Щоб транслювати знання, необхідно досягти їх певної стабільності. Трансльованезнання лишетоді успішно транслюється, якщо воно незмінно. Важко транслювати знання, якщо вони нестійкі, якщо вчитель не вірить, що цінзання «залишаться» назавжди» [3]. Саме тут має спрацювати принцип єдності та спільної зацікавленості всіх учасників навчального процесу в результатах праці. Як показує аналіз публікацій колег, ідея переходу до виключно інноваційного способу викладення і опрацювання матеріалу останнім часом жваво обговорюється і дискутується. На переконання ректора Харківського національного університету імені В.Н.Каразіна академіка Віля Бакірова нині «педагогіка запам'ятовування, репродуктивна педагогіка змінюється педагогікою відкриття, творення. Сьогодні на перше місце умінь і навичок виходить "створити", а не "запам'ятати і відтворити". Це завдання колосальної педагогічної і дидактичної складності для всіх вищих навчальних закладів. Розвивати у студентів здатність евристичного мислення, пошуку принципово нових рішень... Не те, що нестандартних, а таких, яких раніше взагалі не було в світі» [1].

На даний час процес активного розповсюдження інновацій і освітньому процесі відзначається певною емпіричною спрямованістю. В переважній більшості під час викладення фахових дисциплін

(зрозуміло що мова не йдеться про комп'ютерну інженерію, там без нововведень викладати матеріал неможливо) більшість викладачів обмежуються презентаціями, створенням сайтів, проведенням он-лайн лекцій і таке іншим. До створення і інноваційно-інтегрованих курсів, до бінарного поєднання фахових дисциплін, вдаються лише одиниці.

В той самий час фундатор нової інформаційної педагогіки В.А. Смирнов пропонує свою більш розгорнуту дефініцію: інновації в освіті – це створення і використання всього новітнього інтелектуального продукту шляхом оволодіння соціально значимим досвідом людства, втіленому в знаннях, уміннях, творчої діяльності та емоційно-ціннісному відношенні до навколишнього світу, з метою отримання суб'єктами інновацій (учнями, викладачами, власниками освітніх установ та ін.) усвідомлених переваг (фінансових, споживчих, соціальних) [5].

А отже, питання інноваційність і освіта слід розглядати значно ширше ніж лише «комп'ютерні технології» і інтерактивна дошка.

Це, насамперед, демократія, прозорість і відкритість освіти. Це насамперед діалог, нове спілкування викладача і студента, рівність стартових позицій кожного з них перед початком навчального процесу і по його закінченню, відкритість навчального закладу до суспільства, до громадськості, до всього соціуму, це націленість на пошук кращого варіанта вирішення будь-якої, навіть складної, задачі, вміння опрацьовувати альтернативи і толерантно доводити свою правоту. Тобто створення такого освітнього середовища, яке сприяло і розвитку особистості і, як наслідок, розвитку суспільства.

Інноваційні технології існують для того, аби відобразити реальний сучасний світ сучасному студенту в цілому, аби подолати дисциплінарну розрізненість науки і освіти, викладача і студента, аби полегшити процес сприйняття і засвоєння матеріалу, аби фахова підготовка була результативною, не лише науковою, а й прикладною аби забезпечити профільну диференціацію в роботі і навчанні.

Таким чином, інноваційна діяльність у вищому навчальному закладі має бути спрямована, в першу чергу, на: формування та опрацювання нових методик викладення матеріалу, на застосування авторських фахових програм, що спираються на потужне сучасне програмне забезпечення, на встановлення дієвого діалогу між викладачем та студентом, на можливість опанування Фахових знань в

будь-який сучасний спосіб, у тому числі й дистанційно, на зв'язок освіти і сучасної науки з урахуванням потреб економіки і суспільства, на апробацію нового методичного забезпечення, і не обов'язково в паперовому вигляді, на сприйняття викладача, навчального закладу як підгрунтя для майбутніх творчих звершень та практичних досягнень тощо.

Список літератури

1. Бакіров В. Виступ на міжнародній конференції «Кадровий потенціал сучасних освітніх систем: стан і перспективи» 18 лютого 2016 р. URL: <http://www.ostrovok.lg.ua/sociology/nauka/vil-bakirov-esli-universitety-otkazhutsya-ot-etoy-missii-ee-ne-smozhet-vzyat-na-sebya-ni-odin-drugoy>
2. Кулініч І.О. Психологія управління: підручник для вищої школи. – Київ: Знання, 2011. 415 с.
3. Пигров К.С. Инновации и образование:Сб. матер. конф. [Серия «Symposium», вып. 29]. СПб. : Санкт-Петербургское философ. об-во, 2003.С.11-15.
4. Скрипко Т.О. Інноваційний менеджмент: підручник. Київ: Знання, 2011. 423 с.
5. Смирнов В.А. Інновації: філософські та методологічні основи.Інноваційний розвиток вищої освіти: глобальний та національний виміри змін: матеріали наук.-практ.конф., 4-5 березня 2014 р., м. Суми. Суми : Вид-во СумДПУ. 2014. Т. 1. С. 31-34.
6. Фіцула М.М.. Педагогіка вищої школи: Навчальний посібник. Київ. «Академвидав».2006. 347 с.

Одержано 27.05.19

УДК.378.147

Л.В. Філіппова, викл.*Центральноукраїнський національний технічний університет***Контроль і самоконтроль у навчальній роботі студентів**

Розглядаються принципи навчання студентів методиці контролю і самоконтролю при аудиторній та самостійній роботі

контроль, самоконтроль, зворотній зв'язок, мотивація, оцінка, навички

Будь-яке керівництво – це насамперед оцінка реальної обстановки відповідно до контингенту, який навчається, і поставлених перед ним завдань. При прямому, або очному, навчанні система замкнута. Носій інформації – викладач – вводить матеріал, а слухачі сприймають його та якимось чином на нього реагують, тобто відбувається зовнішній зворотній зв'язок. Викладач, оцінюючи зміст відповіді студента, встановлює відхилення отриманої відповіді від еталона і на цій основі робить висновок про ступінь засвоєння студентом введеної інформації. При цьому викладач вирішує, яку саме інформацію потрібно розширити, підсилити або, навпаки, що в ній є зайвим, тобто на основі сигналі зворотнього зв'язку він обов'язково коректує той потік інформації, яку сам же і вводить.

Інакша справа при заочному навчанні. Викладач не має перед собою аудиторії, не отримує постійного зовнішнього зворотнього зв'язку і тому не може безпосередньо проводити коректування. Він повинен попередньо продумати можливі реакції слухачів, об'єм і шляхи додаткової інформації на той випадок, якщо засвоєння пройде не досить успішно.

Найважливішим елементом функціонування всієї системи є спосіб організації контролю. Контроль втілює три такі функції: по-перше, це найважливіший інструмент мотивації і, отже, успішності навчання; по-друге, це інструмент адаптації підсистеми, яка навчає, до підсистеми, яка навчається, або спосіб корекції на основі отримання сигналів зворотнього зв'язку; по-третє, це оцінка якості знань і в кінці кінців, оцінка рівня навченості. Як правило, таке керівництво відбувається на основі зовнішнього зворотнього зв'язку. При самонавчанні зовнішній зворотній зв'язок замінюється внутрішнім,

а – отже, для цілей корекції можуть служити тільки попередньо передбачені реакції, тобто прийоми, прийняті при програмованому навчанні. Таким чином, завдання стоїть таке: організувати керівництво, використовуючи як внутрішній, так і зовнішній зворотній зв'язок.

Спочатку треба визначити перелік і дозування матеріалу, який підлягає вивченню, потім встановити послідовність певних кроків, відповідних учбових дій студентів і, нарешті, визначити систему звітності, тобто систему контролю в будь-яких проявах: чи то опитування з боку викладача, чи відповідний програмований пристрій, РС, ключі чи контрольні питання в підручнику чи посібнику та ін. Для цього ще до початку вивчення курсу студентів необхідно отримати чіткі методичні вказівки про те, що він має зробити, в якій послідовності і яка форма звітності. Такі методичні вказівки є першим ступенем, з якого починається навчання студента. Кожна МВ складається з двох частин. В першій ставляться задачі, викладаються рекомендації з підготовки і здачі самостійного читання, контрольних робіт, чітко визначені вимоги до студентів на іспитах і заліках. Друга частина є, по суті, робочою програмою. Вона повинна мати завдання для студентів і конкретний поурочний план на весь курс вивчення мови. У вказівках слід також визначати об'єми текстового матеріалу і перелічувати рекомендовану літературу за спеціальностями. Таким чином, з допомогою цих поурочних планів відбувається керівництво навчанням студентів протягом усього курсу.

Другим ступенем у навчанні студентів є підручники і навчальні посібники. Це вже чисто внутрішній зворотній зв'язок. В них розміщена інструктивна інформація – як діяти при оволодінні матеріалом і як перевіряти успішність своїх учбових дій, тобто маємо замкнену систему – систему ключів.

В методиці розрізняють дві системи керівництва учбовою діяльністю при самостійному вивченні. Перша – це навчальні програми, які передбачають програмовані учбові дії. Вони повинні відповідати щонайменше двом принципам: 1) піддаватися жорсткій алгоритмізації і 2) мати однозначне рішення. Друга система – система зворотнього зв'язку – представляє собою не програмований контроль, роботу з ключами. Як уже було сказано, будь-яка учбова дія вимагає підтвердження правильності її виконання як для необхідної самокорекції, так і для створення додаткової мотивації; як для

виконання наступної учбової дії, так і для мотивації продовження навчання взагалі. Отже, контроль – це необхідний і заключний компонент кожної учбової дії.

Головна функція контролю – діагностична. Тільки на основі контролю ми можемо визначити ступінь навченості, виявити недоліки в засвоєнні матеріалу і визначити, як їх треба виправити.

Друга функція контролю – дисциплінуюча. Тільки при систематичному контролі той, хто навчається, привчається до регулярної роботи.

Третя функція – коректувальна, коли на основі інформації, отриманої при зовнішньому чи внутрішньому зворотньому зв'язку, студент коректує свої дії.

Для того, щоб контроль був дійсно дієвим, необхідно чітко визначити об'єкти і прийоми контролю. Природньо, що вони різняться не тільки при різних видах мовної діяльності, а й при вивчаючому чи ознайомлювальному читанні. Так, якщо показником при сформованому умінні при вивчаючому читанні є 100% розуміння закладеної в тексті інформації, то при ознайомлювальному читанні, за оцінкою методистів, для розуміння змісту достатньо розуміння 75% інформації. Іншими мають бути і часові параметри. Швидкість при ознайомлювальному читанні має бути в два-три рази більшою, ніж при вивчаючому, щоб можна було говорити про сформованість навички або про мовну компетентність того, хто навчається.

Для контролю навичок вивчаючого читання можна запропонувати такі прийоми: 1) питання до змісту тексту; 2) тестові форми контролю; 3) контрольні компоненти навчальних програм; 4) реферування; 5) вирішення задач на розмірковування, що витікають зі змісту тексту; 6) переклад.

Сполучення контролю з боку викладачів з самоконтролем студентів є однією з найважливіших дидактичних вимог до контролю. Необхідно, щоб методи контролю збуджували прагнення студентів до самоконтролю. В цьому випадку зусилля викладачів зливаються з зусиллями студента, зовнішні впливи сполучаються з внутрішнім вдосконаленням, що, природньо, веде до оптимізації контролю. Самоконтроль розглядається як вміння студентів самостійно знаходити, виправляти, попереджати помилки у власній діяльності та оцінювати свої результати на основі співставлення наявного у них

рівня знань, умінь та навичок з еталонним рівнем, що висувається вимогами навчальних програм.

Введення самоконтролю у навчальний процес вимагає, щоб оцінка, яка виставлена студентом самостійно, була адекватною оцінці викладача. Це стає можливим в тому випадку, коли критерії оцінки при самоконтролі студентів будуть відповідати критеріям оцінки викладача, тобто будуть єдиними. Завдання викладача – ознайомити студентів з єдиними критеріями оцінки знань, умінь та навичок. За Б.Г. Ананьєвим, педагогічна оцінка є фундаментом, на якому будується самоконтроль тих, хто навчається.

Для формування у студентів здатності до самоконтролю необхідно створити студенту умови для прояву самостійності; включити його в активну самооціночну діяльність; озброїти раціональними прийомами засвоєння знань, умінь та навичок; мотивувати оцінку учбової діяльності студентів з боку викладача.

При навчанні студентів самоконтролю знань необхідно сполучати різноманітні його форми – фронтальний, груповий (взаємний) та індивідуальний на трьох етапах роботи над учбовим матеріалом: 1) введення учбової інформації; 2) тренування в спілкуванні; 3) практика в спілкуванні.

Особливість навчання самоконтролю знань полягає в тому, що об'єкт керівництва, тобто студент, виступає як суб'єкт керівництва, тобто викладач. Завдання викладача – показати студентам важливість оціночних міркувань, звернути увагу студентів на якість самих знань і тільки після цього – на оцінку, яка виражає цю якість. Викладачам необхідно пам'ятати, що учбова інформація, яка самостійно контролюється студентами, повинна строго відповідати об'єму знань, умінь та навичок, який висувається програмними вимогами.

Дані досліджень показують, що в результаті цілеспрямованого навчання студентів самоконтролю знань у них виробляється вміння не тільки **чути** відповідь, а й **слухати** відповідь, тобто фіксувати позитивні й негативні моменти тієї чи іншої відповіді. Вміння самому контролювати власну роботу – один з проявів самостійності, що необхідний студентам для поглиблення і розширення знань.

Кожному викладачеві необхідно усвідомити, що сполучення фронтальної, групової та індивідуальної роботи не тільки збільшує можливість закріплення організаційних вмінь, але й створює умови для їх удосконалення в процесі широкого обговорення зі студентами

найбільш раціональних прийомів роботи, аналізу їх успіхів та невдач.

Відповідальним моментом у навчанні самоконтролю є усвідомлення мети діяльності та ознайомлення студентів зі зразками, за якими вони будуть порівнювати отримані результати і способи виконання роботи, які вони використовували. Для цього контрольні ознаки мають бути зафіксовані на плакатах, в учбових таблицях, інструкціях. В процесі навчання самоконтролю використовуються різні способи інструктування студентів перед виконанням ними завдання: словесне пояснення, письмово-графічне, показ дій. При цьому рекомендується вказати студентам, що треба перевіряти, якими засобами, за якими ознаками. Причому студенти повинні добре знати об'єкт самоконтролю при виконанні того чи іншого учбового завдання. На успішне формування самоконтролю впливає вимогливість викладача та його установка на необхідність систематичного самоконтролю. Для цього викладач регулярно дає студентам спеціальні завдання, організує на занятті відповідні ситуації, що вимагають від них проведення контрольних дій. Стимулом для оволодіння самоконтролем є систематична перевірка дій студентів з боку викладача і його оцінка.

Формування дій контролю і самоконтролю має вестись на основі специфічно організованих вправ, які, з одного боку, створюють студенту мотив для контролю і самоконтролю, а з іншого, допомагають цьому користуватись цими формами діяльності та еталонами. При виконанні вправ студентам дозволяється користуватись словниками, граматичними довідниками, учбовими текстами. Після закінчення роботи їм видаються ключі-відповіді для самоперевірки. Вправи доцільно розташовувати за принципом підвищення складності для того, щоб показати, як можна керуватись дидактичним принципом «від простого до складного». У вправи можна включати додаткові матеріали з нових джерел, що містять додаткову інформацію за темою, що вивчається. Це вносить різноманітність та пожвавлення в роботу, сприяє реалізації дидактичного принципу зацікавленості у навчанні.

Найважливішими умовами успішного формування навичок самоконтролю є: знання викладачем всіх методів та засобів навчання, а також вміння вибирати їх запасні варіанти на випадок недостатньої підготовленості студента, труднощів при виконанні того чи іншого завдання.

Результати досліджень показують, що систематичне використання самоконтролю у навчальному процесі сприяє підвищенню зацікавленості до іноземної мови, зниженню труднощів її засвоєння, підвищенню задоволеності заняттями, підвищенню успішності з іноземної мови.

Список літератури

1. Oxford R.L. Language Learning Strategies. What every teacher should know. Heinle & Heinle Publishers. Oxford, 1990.
2. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / Наук. ред. українського видання С.Ю. Ніколаєва. - К.: Ленвіт, 2003.
3. Програма з англійської мови для професійного спілкування / Бакєва Г.Є., Борисенко О.А., Зуєнок І.І. та ін. – К. : Ленвіт, 2005.
4. Андрианова Л.Н., Багрова Н.Ю., Ершова Э.В. Учебник английского языка для заочных технических вузов. / Изд. 3-е. М.: 1980.
5. Андрианова Л.Н. и др. Английский язык : Программированное пособие по грамматике. / Л.: 1973. 164 с.

Одержано 18.04.19

УДК 378.147

Л.В. Філіппова, викл.

Центральноукраїнський національний технічний університет

Відбір навчального матеріалу для формування англомовної лексичної компетенції у студентів немовних ВНЗ

Розглядаються критерії і принципи відбору текстів для формування лексичної компетенції студентів немовних ВНЗ

лексична компетенція, термінологічна лексика, автентичні фахові тексти, критерії і принципи відбору

У контексті навчання іноземної мови студентів немовних ВНЗ актуальним завданням є оволодіння ними знаннями фахової терміносистеми і набуття вмінь використовувати вузькоспеціалізовану лексику для виконання навчальних професійно орієнтованих завдань,

спрямованих на подальше спілкування у виробничих ситуаціях. Для дослідження шляхів формування англомовної лексичної компетенції необхідно визначитися з питанням відбору начального матеріалу для навчання студентів немовних ВНЗ термінологічної лексики за фахом підготовки.

Згідно з Загальноєвропейськими Рекомендаціями з мовної освіти основні стратегії відбору лексики включають відбір усних і писемних іншомовних автентичних текстів та відбір ключових слів у тематичних полях з урахуванням професійних потреб тих, хто вивчає іноземну мову. З огляду на це спочатку розглянемо питання відбору автентичних фахових текстів як основних джерел термінологічної лексики, призначеної для засвоєння студентами немовних ВНЗ.

З висновків спеціальних досліджень випливає, що тексти за спеціальністю вважаються не лише основним джерелом для накопичення фахового термінологічного словника студентів немовних ВНЗ, але й засобом становлення та розвитку їхньої професійної майстерності, сприяють підвищенню культури термінологічного спілкування та професійно орієнтованої ерудиції. Іншими словами, фахові тексти задовольняють інформаційно-пізнавальні потреби студентів, служать опорою для стимулювання навчальної мовленнєвої взаємодії студентів на професійну тематику, доповнюють їхні знання з фаху шляхом відтворення та смислової переробки отриманої інформації, розширюють комунікативну спроможність студентів до реального спілкування. Такі тексти є універсальною дидактичною одиницею професійно орієнтованого навчання, оскільки дозволяють з'єднати в єдине ціле два найважливіші напрями у навчанні іноземної мови: пізнання системи формально-мовних засобів і пізнання норм та правил спілкування, мовленнєвої поведінки в соціокультурному контексті країни, мова якої вивчається. По-друге, автентичні фахові тексти також дають фактологічний матеріал для організації навчального спілкування, у якому актуалізуються соціальна роль, професійний статус, стереотип поведінки, комунікативна компетентність його учасників.

Доцільність відбору й використання автентичних англомовних текстів у процесі навчання студентів немовних ВНЗ обумовлюється наступними чинниками:

- Автентичні англомовні тексти є цінним інформаційним та пізнавальним матеріалом, який доповнює отримані студентами під час вивчення спеціальних дисциплін знання, забезпечує дію принципів

міжпредметної координації та професійної спрямованості навчання ділової іноземної мови.

- Тексти за фахом є зразками наукової прози, моделлю викладу основних теоретичних понять і категорій засобами іноземної мови, що може служити взірцем створення власного вторинного тексту при написанні рефератів та інших творчих завдань, опорою для формулювання думок і мотиваційним поштовхом для виходу у мовлення.

- Автентичні тексти є джерелом словникового запасу студентів з фаху, прикладом вживання термінологічної лексики у контексті, що допомагає конкретизувати значення слів, пояснити й уточнити випадки їх вживання у відповідності до ustalених мовних норм і стандартів.

- Тексти служать стимулом для інтелектуальної та мовленнєвої активності студентів під час інтерактивної комунікації на основі прочитаного, забезпечуючи їх, окрім широкого діапазону термінологічної лексики, ще й мовленнєвими формулами наукового регістру, моделями поведінки у діловій комунікації, стереотипними фразами, тобто інструментами для продукування висловлювань у після текстовій діяльності.

Аналізуючи наукову літературу та керуючись програмними вимогами, можна вважати, що навчальний матеріал професійної сфери студентів передусім повинен базуватися на таких спеціальних англійських текстах як монографії, матеріали наукових конференцій, публікації результатів теоретичних і експериментальних досліджень, аналітичні статті у періодичних фахових виданнях або в мережі Інтернет. Специфікою означених вище текстів є насиченість відповідними термінами, які розкривають наукові поняття і дають їм однозначне трактування. Такі тексти є інформативними й повноцінними щодо свого композиційного оформлення, чим забезпечується можливість для реального іншомовного спілкування і засвоєння спеціальної лексики.

Джерелом поповнення словникового запасу студентів є також автентичні англійські матеріали у формі ділових листів, контрактів, угод, декларацій, рекламних проспектів фірм і компаній, протоколів ділових зустрічей, анотацій і звітів про виконання проектів тощо. Такі багатогранні автентичні матеріали взяті з реального життя і не створені спеціально з метою навчання іноземної мови.

Перейдемо до визначення критеріїв відбору фахових текстів. У спеціальній літературі виділяються такі критерії відбору як: ситуативність, ілюстративність, пізнавальна цінність, доступність, методична цінність, лінгвістична цінність. Дослідник О.О.Коломінова визначає мовні критерії, критерії змісту та кількісні критерії відбору автентичних текстів.

Провідним критерієм є критерій змісту, тому що читання як вид мовленнєвої діяльності спрямоване на вилучення змістової, а не лінгвістичної інформації. З іншого боку, критерій змісту визначає цінність тексту не лише як навчального матеріалу для читання, але й дозволяє передбачити, яку термінологічну лексику слід відібрати, щоб забезпечити студентам розуміння здобутої з тексту інформації та її використання. Отже, від змісту тексту залежить ефективність організації навчальної інтерактивної діяльності з розуміння смислової інформації та результативність засвоєння термінологічної лексики при вживанні її у висловлюваннях студентів.

Урахування мовних критеріїв відбору фахових текстів передбачає аналіз кількісних і якісних характеристик одиниць спеціальної лексики, її граматичного оформлення та усвідомлення виділених дослідниками стилістичних рис тексту – «офіційність, стандартизованість, логічність, нейтральність, стислість, ефективність, які реалізуються за допомогою позамовних і мовних засобів». Отже, мовний критерій дозволяє диференціювати й виділити термінологічну лексику з масиву тексту з урахуванням її лінгвістичних особливостей і структури, що важливо для побудови граматично правильних та логічно змістовних висловлювань на професійну тематику.

Розглядаючи кількісний критерій відбору фахових текстів, слід пам'ятати про те, щоб вибірка була достатня і дозволяла охопити тексти всіх зазначених вище жанрів. Іншими словами, дотримання кількісного критерію вимагає визначення масиву текстів, який був би достатнім і репрезентативним джерелом термінологічної лексики, охоплював широкий діапазон термінів відповідного профілю. Як було доведено дослідниками, для проведення лінгвістичного аналізу текстів на предмет частотності термінологічної лексики і виділення автентичних мовних одиниць, важливих і необхідних для використання у практиці усного і писемного спілкування під час вирішення комунікативних завдань, достатньою є вибірка у кількості 200-250 текстів.

У сучасній методиці відбір лексики пропонується здійснювати як на основі критеріїв відбору, так і на основі принципів. Дослідники пропонують цілу низку принципів відбору спеціальної лексики: системність, нормативність, функціональна значущість, єдність мовної системи і мовленнєвої діяльності, частотність, мінімізоване представлення навчального матеріалу, навчально-методична доцільність, комунікативна цінність, сполучуваність, словотвірна цінність, багатозначність, принцип виключення синонімів та інтернаціональних слів, тематичність, стилістична необмеженість, тощо.

Інші дослідники виділяють такі критерії відбору лексики як: 1) професійна спрямованість; 2) адекватність навчального матеріалу цілям навчання; 3) частотність; 4) практична необхідність; 5) тематичність.

Відмінності й розбіжності у кількісному аспекті необхідних для вивчення студентами немовних ВНЗ лексичних одиниць пояснюється багатьма чинниками, серед яких є, наприклад, неоднакова кількість відведених для вивчення іноземної мови навчальних годин у різних ВНЗ, різний рівень матеріально-технічного забезпечення та ін.

Мінімізація кількості відібраних лексичних одиниць є запорукою успіху в навчанні іноземної мови, оскільки чим менший обсяг матеріалу, тим більше шансів добитися ефективного його засвоєння.

Перейдемо до опису процедури відбору, котра охоплює таку послідовність операцій:

- вивчення номенклатури сфер, тем і ситуацій, характерних для професійної діяльності студентів, аналіз програмних вимог щодо змістового наповнення навчального матеріалу, його відповідності потребам студентів;

- пошук і підготовка текстових автентичних матеріалів визначених вище жанрів, їх аналіз на відповідність вибраним критеріям відбору, обробка та систематизація відібраних джерел термінологічної лексики;

- вибір одиниць лексики згідно з визначеними критеріями відбору, її фіксування на паперових і електронних носіях, переклад термінів на українську мову;

- створення списку фахової лексики, її аналіз і порівняння з іншими, аналогічними словниками-мінімумами, які є в матеріалах наукових досліджень з даної проблеми, уточнення і складання остаточного варіанта.

Термінологічна лексика, відібрана у відповідності до розглянутих вище критеріїв, знаходиться в межах академічної та професійної сфери діяльності майбутніх фахівців, узгоджується з цілями і змістом навчання студентів і забезпечує їм механізм виконання комунікативних завдань, пов'язаних із спеціалізацією, і є реальним кількісним показником лексики, яку можна опанувати у межах відведеного Робочою програмою навчального часу.

Список літератури

1. Oxford R.L. Language Learning Strategies. What every teacher should know. Heine & Heine Publishers. Oxford, 1990.
2. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / Наук. ред. українського видання С.Ю.Ніколаєва.— К.: Ленвіт, 2003.
3. Програма з англійської мови для професійного спілкування / [Бакаєва Г.Є., Борисенко О.А., Зуєнок І.І. та ін.]. – К. : Ленвіт, 2005.
4. Морська Л.І. Формування вмінь професійного спілкування англійською мовою у студентів факультету фізичного виховання: Дис. Канд. пед. наук: 13.00.02/ Інститут педагогіки АПН України. – К., 2001. – С.81.
5. Малюга О.С. Лінгвістичні характеристики наукової англійської мови аграрного профілю // Вісник КЛНУ. Серія: Педагогіка і психологія. – 2004. – Випуск 7. – С. 135.

Одержано 18.04.19

УДК 614.8.01

К.М. Марченко, доцент, кандидат технічних наук

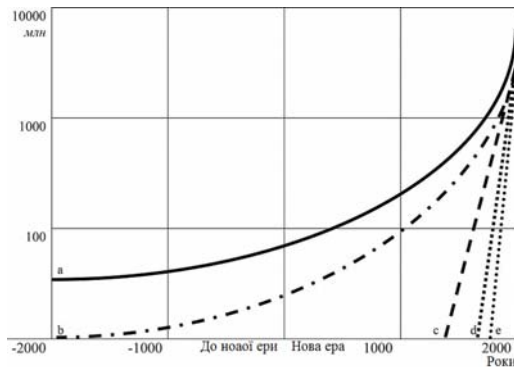
Центральноукраїнський національний технічний університет

Інформаційна безпека життєдіяльності людини

У статті розглянуті питання інформаційної безпеки життєдіяльності людини, проаналізовані загрози для персональної інформаційно-психологічної безпеки. Розглянуті різновиди спрямованих інформаційних впливів на людину. Запропоновано засоби індивідуального захисту, що підвищують інформаційно-психологічну безпеку життєдіяльності людини.

безпека життєдіяльності, інформація, інформаційна безпека, інформаційна система, інформаційна поведінка, інформаційний вплив, маніпуляція свідомістю, інформаційна диверсія, засоби індивідуального захисту

У всі часи інформація впливала на поведінку людини, більш того, вона є невід'ємною основою її психічної та життєвої діяльності. «Вся суб'єктивна психическая деятельность начинается только после того, как «первичная» информация стала достоянием психики субъекта, если информации нет – психика пуста, нет личности, нет человека» [1]. Із вступом людства до інформаційного суспільства та бурхливим розвитком інформаційних технологій кількість інформації, що отримується, зростає за експонент-ціальним законом (рис. 1), відповідно зростає і її вплив на людину. Всього з початку 2010 року обсяг даних зріс в 50 разів. За п'ять попередніх років людством було вироблено інформації більше, ніж за всю попередню історію. Цей процес отримав назву «інформаційний вибух» [2].

а – населення Землі; б – грамотність; с – читання-друкування – доступність всім грамотним;

д – отримання радіо-, телевізійної інформації (кількість приймачів);

е – інформаційний зв'язок через телефони, комп'ютери, інтернет (кількість телефонів, комп'ютерів, користувачів Інтернет)

Рисунок 1 – Поширення навичок інформаційної взаємодії

До класифікацій ресурсів людства все частіше потрапляють інформаційні ресурси. Очевидно, що у ланцюгу суспільного виробництва «Дослідження (добування інформації) → Інформація → Технології → Виробництво → Продукти споживання»

інформація посідає ключову позицію та є одним з найважливіших факторів, що визначає суспільний прогрес. Інформація є основою для росту біологічних об'єктів, виробництва штучних матеріальних об'єктів, формування поведінки людини та для організації суспільства. Без певної первинної інформації людина дезорієнтована, не знає, що робити, її життя пере-творюється на хаос. Відсутність достатньої інформації породжує страх, невпевненість, тривогу. Достатня ж інформація дозволяє людині зробити певний свідомий вибір, поставити цілі, виробити стратегію. Якість та повнота наявної інформації зумовлює якість та рівень життя людини.

Інформація є невід'ємною складовою політики. За Google-словником «Політика – діяльність державної влади, партії або громадської групи в області внутрішньодержавних або зовнішніх відносин, яка визначається інтересами цієї влади, партії, групи», «Політика – спосіб дій, спрямованих на досягнення чого-небудь, та які визначають відносини з людьми». Таким чином, мета політики – просунути певні інтереси, створити переваги для певних груп людей порівняно з іншими, тобто політика завжди має корисливе підґрунтя.

За висловом Н.Ротшильда, хто володіє інформацією, той володіє світом. Тоді постає питання: чому світом володіють зовсім не високоосвічені та широко ерудовані люди? Яка ж саме специфічна інформація дозволяє володіти світом, життями та душами людей? Це, зокрема,

- знання людської психіки, цінностей, прив'язаностей, вад;
- знання психології, шаблонів поведінки та очікувань натовпу, людських мас;
- знання фінансових та матеріальних потоків, способів управління ними;
- компрометуюча інформація, так званий «компромат»;
- прихована інформація та інформація, що вилучена із суспільного обертання для використання вузьким колом людей та на користь останніх;
- інформація, яка спеціально підготовлена для впровадження у суспільну свідомість певних ідей та поглядів.

Ці знання з «суспільного менеджменту» або за сучасною назвою PR-технологій, а також відсутність «комплексів» і надають перевагу тим, хто ними володіє, над іншими. Для інших же, «низів», навпаки, розроблюються методи, технології та інститути, спрямовані на

посилення комплексів провини, неповноцінності та інших. Потужними рушіями в досягненні цієї мети залишаються офіційні релігії та церкви, системи освіти та інші структури, що готують людей за певними шаблонами зручними для керування.

Оскільки в сучасному суспільстві людина не може повністю відключитися від джерел та каналів інформації з огляду на свою суспільну та виробничу діяльність, вона поневолі підпадає під постійні та щільні *інформаційні атаки*. Агітація, пропаганда, рекла-ма нахабно вторгаються через органи зору та слуху у свідомість, підсвідомість, а через них – у життя людей. Таким чином, ми маємо справу зі спрямованою *інформаційною агресією*, яка має за мету керування поведінкою як окремих споживачьких груп, так і цілих народів. При неможливості уникнути взаємодії з певними інформаційними каналами, через які також приходять інформаційний «доважок», інформаційний надлишок, непотреб, мова йде про *інформаційне насильство*. Прикладом такої *інформаційної поведінки* можуть бути рекламні блоки, якими на веб-сайтах затуляють від користувача потрібну інформацію.

Наслідками таких *інформаційних впливів* поряд із наростанням обсягів інформації, що повсякденно сприймаються людиною, стають драгування, емоційна неврівноваженість, стреси та психічні розлади, зомбованість та деструктивна поведінка, різного роду захворювання [3, 4].

Таким чином, дослідження інформаційної безпеки життєдіяльності людини та відповідних заходів і засобів захисту є актуальною науково-практичною задачею.

В останні десятиріччя основними напрямками досліджень у сфері інформаційної безпеки є, по-перше, інформаційна безпека держави і, по-друге, захист комп'ютерних даних. У Вікіпедії приведене таке формулювання інформаційної безпеки: «Інформаційна безпека – це стан захищеності систем обробки і зберігання даних, при якому забезпечено конфіденційність, доступність і цілісність інформації, або комплекс заходів, спрямованих на забезпечення захищеності інформації від несанкціонованого доступу, використання, оприлюднення, руйнування, внесення змін, ознайомлення, перевірки, запису чи знищення» [5]. Про інформаційну безпеку людини, як носія інформації, – ні слова. Огляд інформаційних джерел показав, що дослідження особистої інформаційної безпеки людини є досить новою

та недостатньо вивченною областю знань. Дослідженням у цій області присвячені роботи В.Г. Грачова, І.К. Мельника, П.Д. Фролова, Я.М. Жаркова та інших дослідників [6 - 11].

Задачами у сфері інформаційної безпеки людини є розвинення категорійно-понятійного апарату, детальне вивчення механізмів та методів інформаційних впливів на поведінку людини та маніпулювань свідомістю, розробка ефективних механізмів захисту людської психіки від інформаційного втручання, розповсюдження та популяризація знань з інформаційної безпеки життєдіяльності з метою отримання *рівних інформаційних умов* та реалізації принципів соціальної справедливості.

Сукупність природних засобів сприймання, обробки та зберігання інформації назвемо *інформаційною системою людини*. Сучасні дослідження та уявлення про інформаційні процеси людської істоти показують, що до обробки та запам'ятовування інформації причетні не лише нервова система та головний мозок (який ще й досі у деяких джерелах представляється місцем знаходження свідомості), а й генні структури ДНК, РНК, структурована кліткова вода, органи, тканини, польові структури, свідомість і підсвідомість – фактично все те, чим у сукупності є людина. Це, зокрема, підтверджується тим, що свідомість існує при повній відсутності мозкової активності. В сучасному уявленні свідомість є розподіленою польовою структурою, всі об'єкти можуть існувати та утримувати форму лише в полі свідомості. Тому життєво важливою є *інформаційна гігієна* свідомості.

Спосіб проникнення інформації до інформаційної системи людини залежить від виду цієї інформації та зацікавленості у ній. Найкраще людиною сприймається інформація, в якій вона зацікавлена, яку вона гостро потребує. Людина активно шукає інформацію, яка б допомогла вирішити певну проблему, знайдену ж інформацію невідкладно використовує у своїй життєдіяльності.

Далі по степені засвоюваності йде інформація, що пропонується зовні з урахуванням зацікавленості адресата. Прикладом може бути реклама, звернена до цільової аудиторії.

Наступною «сходинкою вниз» є інформація, яка привабливо оформлена, яскрава, подана з гумором, багаторазово повторюється і спрямована на загальну аудиторію з метою *захоплення уваги* та подальшого поступового проростання посіяного насіння. Для вас на екранах будуть танцювати найпривабливіші дівчата, будуть лунати

душевні пісні та дотепні жарти, вас будуть занурювати в країни мрій, аби разом із цим всім ви запам'ятали всього одне-два слова, які визначають вашу споживацьку поведінку. Відомий закон говорить: «Куди спрямована увага, туди тече енергія». Гроші є універсальним еквівалентом енергії і теж течуть у місця посиленої уваги. Тому за увагу людей, користувачів весь час точиться боротьба. Щоб зацікавити «інвестора», необхідно обмалювати йому всі справжні та вудумані вигоди.

Ще нижче за рівнем толерантності є насадження інформації, примушення прийняти її за остаточну істину. На цьому рівні вступають в офіційні права покарання за відхилення від заданих інформаційних шаблонів, насильство. Поширеним прикладом такого вкладання інформації у свідомість та підсвідомість є шкільна освіта.

Ще більш підступним методом просування інформації у людську свідомість є *зомбування*. Зомбування - це коли одна людина починає змушувати будь-яким прихованим способом іншу людину здійснювати в цілком бадьорому стані якісь дії поза волею останньої таким чином, щоб остання вважала, що це робить за власним бажанням. Механізм здійснення зомбування - один: формування гранично високої значимості для дуже важливої ідеї або, як її ще називають, ідеї-фікс. Головна ознака зомбованості - небажання бачити нічого, що суперечить, що зневажає дуже важливу ідею, внутрішній протест проти уважного і неупередженого розгляду всього, що хоч якось суперечить цій ідеї. Синоніми зомбування розкривають різні відтінки останнього: управління свідомістю, промивання мізків, насильницьке переконання, управління мисленням, перетворення мислення, ідеологічна обробка – все це є застосуванням маніпулятивних методів як спроби змінити мислення, поведінку, вірування, емоції або процес прийняття рішень людиною поза її волею і бажанням.

Для потрапляння у підсвідомість цих штучних, сторонніх, без перебільшення можна сказати, вірусних програм, інформація подається емоційно забарвленою з використанням найбільш сильних емоцій, таких як страх, гнів, образа, ненависть та інших. Упередженість є добрим ґрунтом для маніпуляцій, адже, якщо система неврівноважена, її легше підштовхнути в потрібний бік. Упередженість, початкова або створена, посилюється маніпуляторами та застосовується для реалізації політики «розділяй і

володарюй» через роздування ворожнечі між окремими людьми, етнічними групами, народами та расами.

Ще одним, недостатньо усвідомленим людством, способом впровадження інформації є біологічний. Сюди відносяться штучно розроблені віруси (бактеріолонічна зброя), генно модифіковані продукти харчування, щеплення та інші. А наслідки цього способу не менш колосальні порівняно з впливом на психіку. Епідемія СНІДу почалася в Африці, де вперше з'явилося третє покоління щеплених людей. Адже саме там, в колоніях Франції, філії пастерівських інститутів вперше стали робити масові щеплення проти віспи, сказу та інших хвороб.

Інформація, прийнята людиною як правда або можлива правда, стає частиною її картини світу, тобто реальності, хоча часто є ілюзією. Цією інформацією людина керується під час прийняття рішень (часто хибних), при винесенні оцінок (в основному суб'єктивних).

Людина робить те, у що вірить, тому спрацьовує саме та інформація, що прийнята на віру. Легкість засвоєння інформації залежить від довіри до неї. Проникненню інформації у свідомість людини сприяють довірливість, недооцінювання наслідків дії інформації, недбале відношення до свого внутрішнього світу, його наповнення та схильність довіряти авторитетам. Офіційні видання, у меншій мірі засоби масової інформації вважаються авторитетними, незаперечними джерелами інформації у той час, коли вони служать ідеології рабства та переслідують інтереси вузьких груп, що добиваються надприбутків та абсолютної влади.

Важливим фактором інформаційного обміну є інтереси людини. Вони визначають смугу частот або смугу пропускання сигналів конкретної людини, за межами якої інформація може просто не помічатися. Таким чином, людина сприймає переважно ту інформацію, з якою резонує. Для високо духовної людини, людини з розвинуеною свідомістю ймовірність потрапляння інформаційного сміття до персональної інформаційної системи наближається до нуля. Мішенню для маніпуляцій залишаються ті, хто живе і діє несвідомо, «на автоматі», адже «автомат» легко програмується та спрямовується в потрібний маніпуляторам бік.

Таким чином, *маніпуляція* - це спосіб психологічного впливу, мета якого - зміна спрямованості активності (психічної та іншої) інших людей, що здійснюється непомітно для них.

Маніпуляція свідомістю – це управління шляхом нав'язування людям ідей, установок, мотивів, стереотипів поведінки, вигідних суб'єкту впливу.

Серед методів маніпуляційного впливу найбільш поширеними є наступні.

Навіювання (рос. внушение) – процес впливу на психічну сферу людини, пов'язаний з істотним зниженням її критичності до інформації, що надходить, відсутністю прагнення перевірити її достовірність, необмеженою довірою до її джерел.

Переконання спрямоване на зняття фільтрів на шляху інформації до свідомості і почуттів людини. Його використовують для перенесення інформації, котра повідомляється, на систему установок і принципів індивіда. Переконання – метод свідомого та організованого впливу на психіку індивіда через звернення до його критичного судження.

Зараження – психологічний вплив на особистість у процесі, спілкування і взаємодії, який передає певні настрої, спонуки не через свідомість та інтелект, а через емоційну сферу. Цей найдавніший спосіб інтеграції групової діяльності виникає за значного скупчення людей — на стадіонах, у концертних залах, на карнавалах, мітингах тощо.

Спотворення інформації – переробка, спеціальне приготування інформації, підбір та посилення одних фактів та приховування інших, акцентування уваги на окремих сторонах питання з метою ввести адресата в оману та спрямувати його вибір та дії за вигідним сценарієм. Градації спотворення інформації відрізняються в залежності від пропорції правди та неправди або ж викладеної та прихованої правди і лежать у межах від відвертої брехні до вигідної істини.

Навмисне втручання до інформаційної системи людини з наміром змінити її за власною вигодою можна розцінювати як *інформаційну диверсію*.

Розглянемо *засоби індивідуального захисту від негативних інформаційних впливів*. Ці засоби не матеріальні, вони є знаннями, досвідом та певними психічними навичками протидії, уникання деструктивних інформаційних впливів, нейтралізації негативної інформації, яка все ж проникла у свідомість..

1. Особисте знання про вплив інформації на життєдіяльність та

здоров'я.

2. Розуміння власної персональної відповідальності за інформацію, яка приймається та використовується. Відповідальне відношення ставить людину в положення хазяїна відносно інформації, дозволяє свідомо та розумно відбирати та контролювати її, редагувати певні дані та програми власної поведінки.

3. Свідоме фільтрування інформації, що надходить, відбір лише корисної інформації та тої, що відповідає запитам душі та духовного розвитку. Критерії такої інформації прості – вона полегшує рішення життєвих задач, робить людину більш сильною та вільною, несе радість, піднімає настрій. Деструктивна ж інформація пригнічує, дратує, виводить з психічної рівноваги. Фільтрації підлягають думки, що надходять, за принципом: я обираю лише ті думки, які хочу, щоб реалізувалися. Спокій та радість є природним психічним станом людини. Тому при відповідальному відношенні до себе та свого життя при зникненні радості та спокою, тобто при виході з природного стану, необхідно усвідомити той момент, коли певний інформаційний обмін викликав цей збій, усвідомити та локалізувати (відокремити від себе) деструктивну інформацію як інформаційний вірус та звільнити, очистити свою інформаційну систему від неї.

4. Очищення та звільнення від виявленої у власній інформаційній системі деструктивної інформації. Створення антивірусу власного дизайну для своєї інформаційної системи, який включає обов'язкові блоки сканування та очищення від *інформаційних вірусів* та *шкідливих програм*. В якості блоку сканування завжди виступає самоспостереження, тобто спостереження людини за власною поведінкою, реакціями на події, в тому числі інформаційні, емоційним станом тощо з метою виявлення поведінкових програм та інформації, які суперечать природній здоровій поведінці та психічній урівноваженості. Це, зокрема, впроваджені у підсвідомість штучні обмеження, шаблони та стереотипи дуальної поведінки. Блок очищення включає прийняття однозначного рішення про звільнення, очищення від шкідливої програми або інформації, процедуру очищення довільного дизайну (наприклад, тричі відмовитися від даної програми або ж натиснути на уявну кнопку «очистити» або ж спалити інформацію, думку в уявному, але реальному фіолетовому вогні тощо). При виконанні процедури очищення необхідно охопити свідомістю всі свої структури та системи, властиві людській істоті:

біологічну систему з ДНК, генами (які мутували внаслідок впливу деструктивної інформації), клітинами, «тонкі» тіла (польові структури) – ефірне, емоційне, ментальне, свідомість та підсвідомість, записи та пам'ять (тіло причин).

5. Спостереження за напрямком та фокусом власної уваги. *Заволодіння увагою є початком заволодіння свідомістю.* Володієш увагою – володієш собою.

6. Усвідомлення мотивів політичних та соціальних груп, бізнес-компаній та засобів розповсюдження інформації, що їм належать. Чи має місце вигода та корисливість? Чи є вигода взаємною, чи є баланс обміну?

7. Усвідомлення мотивів, інтересів людей, що вступають у спілкування, мети спілкування. Чи має місце вигода та корисливість? Чи є вигода взаємною, чи має місце баланс обміну?

8. Знання способів інформаційного маніпулювання, маніпулювання свідомістю. Розпізнавання маніпуляторі та маніпуляцій «на підході». Уміння уникати інформаційного впливу, нейтралізувати його.

9. Знання шаблонів та стереотипів масової свідомості та певна відстороненість у позиції спостерігача, яка поступово виводить психіку з коми масового гіпнозу.

10. Збереження при емоційному впливі інформації здорового глузду та свідомості, спокою та рівноваги.

11. Тренування та поширення психічних навичок перебування у повній свідомості, присутності «тут і зараз», спостереження за інформаційними процесами навколо себе та у власній інформаційній системі.

Таким чином, головними складовими інформаційної безпеки життєдіяльності людини є відповідальне відношення до інформації як самої основи будь-якої життєдіяльності, свідомий відбір інформації та знання процесів інформаційного обміну.

Список літератури

1. Внутренний Предиктор СССР. “Мастер и Маргарита”: гимн демонизму? либо Евангелие беззаветной веры. Санкт-Петербург, 2004. – 444с.
2. Матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії. https://uk.wikipedia.org/wiki/Інформаційний_вибух.
3. Марченко К.Н., Пестунов В.М., Свяцкая Л.П., Марченко Т.К..

- Влияние информации на состояние здоровья человека. Наукові записки, вип.10, ч. 2, Кіровоград: КНТУ, 2010. – С. 224-229.
4. Марченко К.М., Шматько С.І. Вплив інформаційного потоку на стан здоров'я людини. Наукові записки, вип. 13, Кіровоград: КНТУ, 2012. – С. 18-20.
  5. Матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії. https://uk.wikipedia.org/wiki/Інформаційна_безпека
  6. Грачев Г.В. Информационно-психологическая безопасность личности: состояние и возможности психологической защиты. М.: Изд-во РАГС, 1998 – 125 с.
  7. Грачев Г., Мельник И. Манипулирование личностью: Организация, способы и технологии информационно-психологического воздействия. Издательство: Алгоритм. 2002. — 153 с.
  8. Шейнов, В. П. Скрытое управление человеком: Психология манипулирования: научно-популярная литература. – Минск : Харвест, М.: АСТ, 2000. – 848 с.
  9. Інформаційний вплив: теорія і практика прогнозування: монографія / за ред. П. Д. Фролова; Національна акад. пед. наук України, Ін-т соц. та політ. психології. – К. : Міленіум, 2011. – 304 с.
  10. Історія інформаційно-психологічного протиборства : підруч. / Я.М.Жарков, Л.Ф.Компанцева, В.В.Остроухов, В.М.Петрик, М.М.Присяжнюк, Є.Д.Скулиш. – К. : Наук.-вид. відділ НАСБ України, 2012. – 212 с.
  11. Доценко Е. Л. Психология манипуляции: феномены, механизмы и защита.— М.: ЧеРо, 1997. — 344 с.
  12. Марченко К.Н. Составляющие информационно-психологической безопасности человека. Наукові записки, вип. 23, Кропивницький: ЦНТУ, 2018. – с. 181-191.

Одержано 12.05.19

УДК 81-13**М.В. Ліпатова, викладач кафедри суспільних наук, інформаційної та архівної справи***Центральноукраїнський національний технічний університет***Навчання аудіювання іноземних студентів на заняттях з мови**

Стаття присвячена темі навчання аудіювання, яке є одним з найважливіших видів мовленнєвої діяльності (40-50%), без якого неможливо здійснювати спілкування іноземною мовою. В статті розглядаються функції аудіювання в системі навчання української мови як іноземної.

аудіювання, комунікація, мовленнєва компетенція, сприйняття мовлення

Українська мова – це необхідний засіб спілкування й адаптації до нових соціально- культурних умов, а також засіб спілкування іноземних студентів в процесі навчання. Як зазначається в типовій програмі, це «навчальна дисципліна, що передбачає забезпечення комунікативних потреб студентів у побутовій, навчально-професійній, соціально-культурній, навчально-науковій сферах та формування їхньої комунікативної компетенції. Аудіювання – розуміння сприйнятого на слух усного мовлення.

Аудіювання є одним з чотирьох видів мовленнєвої діяльності, над формуванням яких працює викладач іноземної мови. Аудіювання є ключовим моментом комунікації: не почувши чи не зрозумівши співрозмовника, вам нічого буде йому відповісти. Без уміння сприймати на слух комунікативна діяльність неможлива. Можна стверджувати, що аудіювання – це саме те вміння, яке викликає найбільші труднощі під час спілкування з носіями мови, а значить потребує пильної уваги та розуміння його особливостей з боку викладача української мови як іноземної. Характерні риси аудіювання: реалізує усне спілкування, реактивний вид мовленнєвої діяльності (реакція на монологічне, діалогічне мовлення), рецептивний вид мовленнєвої діяльності.

У системі навчання української мови як іноземної аудіювання виконує низку функцій, які варто брати до уваги вже на початковому етапі. З першого дня перебування в україномовному середовищі студенти-іноземці чують рекламні заклики, попередження та оголошення у міському транспорті, звернення на вулиці чи в адміністративних установах, запитання у закладах громадського харчування, на які повинні адекватно реагувати, реалізуючи комунікативну функцію. Крім того, як засіб навчання, аудіювання стимулює мовленнєву діяльність студентів, забезпечує процес керування навчальним процесом, знайомить із новим матеріалом, є основою формування компетенцій в інших видах мовленнєвої діяльності, сприяє самоконтролю й установленню зворотного зв'язку між викладачем і студентом, студентом та іншими студентами.

Оскільки аудіювання – це складний багаторівневий процес, то формування повинно відбуватися з урахуванням лінгвістичних (фонетичних, лексичних, граматичних), екстралінгвістичних та соціокультурних труднощів, що виникають під час змістового сприйняття звукових повідомлень. Для цього у навчальних умовах роботи з аудіотекстами використовують підготовчо-мотиваційні завдання, спрямовані на розвиток умінь орієнтуватися у ситуації спілкування; тренувальні завдання, спрямовані на розвиток механізмів слухового сприйняття: імітативні, комбіновані, запитання, висловлення згоди чи незгоди тощо; коригувальні та контрольні завдання, що розвивають уміння компресії, інтерпретації й оцінки почутого.

Важливо враховувати, що під час аудіювання у слухачів можуть виникати труднощі, з одного боку, пов'язані з їхніми психофізіологічними особливостями, а іншого, – з умовами слухання: якістю звучання, індивідуальними особливостями диктора чи мовця, темпом, інтонацією мовлення тощо. Варто залучати навчальні, а в подальшому й автентичні, аудіоматеріали, які стосуються побутової, соціально-культурної, професійної тематики і сприяють накопиченню фонових знань в іноземних слухачів.

Досягнення студентами високого рівня вміння розуміти усне українське мовлення передбачає регулярну цілеспрямовану роботу викладача з навчання аудіювання. Система цієї роботи охоплює серію аудіотекстів, що ускладнюються від заняття до заняття, і спеціальних завдань, які супроводжують ці тексти.

Робота над кожним аудіотекстом на занятті має складатися принаймні з трьох етапів: етапу передтекстової роботи, етапу аудіювання тексту й етапу післятекстової роботи. На стадії передтекстової роботи викладач ознайомлює студентів із темою аудіотексту, усуває лексичні труднощі та розвиває навички мовленнєвого прогнозування. Власне аудіювання тексту відбувається набагато успішніше, якщо супроводжується завданнями, які скеровують завданнями, спрямованими не на мовну форму тексту, а на його розуміння, причому бажано, аби вони були пов'язані з головною ідеєю тексту. Наприклад, при аудіюванні етикетних діалогів на початковому рівні:

Прослухайте діалог і скажіть, які слова привітання і прощання вживають дівчата? Прослухайте діалог і скажіть, які слова вітання використовують викладач і студент? Поясніть, чому вони не використовують слово «Привіт!».

Притекстові завдання активізують розумову діяльність студентів, спрямовують їхню увагу на пошук і запам'ятовування необхідної інформації й урешті-решт сприяють уважнішому сприйняттю всього аудіотексту.

Після прослуховування тексту виконуються післятекстові вправи. Їхня провідна мета – перевірка розуміння аудіотексту. Форми перевірки: відповіді на запитання до тексту, тести множинного вибору (вибір правильної відповіді з ряду запропонованих) чи визначення правильних і неправильних тверджень, що ґрунтуються на інформації з тексту. На етапі післятекстової роботи викладач також семантизує незнайому студентам лексику. Зазвичай на початковому рівні викладач сам пред'являє навчальні аудіотексти, тобто застосовує контактне аудіювання.

Навчання аудіювання на заняттях з української мови як іноземної має на меті допомогти студентові-іноземцеві оволодіти його основною спеціальністю, оскільки слухання лекцій за спеціальністю – це певний вид монологічного мовлення. На відміну від діалогічного, таке мовлення не передбачає миттєвого зворотнього зв'язку, однак може викликати певні складнощі в сприйнятті.

Під час аудіювання виникають і мовні труднощі. Наприклад, лексичні труднощі виникають тому, що збільшується словниковий матеріал, зокрема з'являється велика кількість наукової та технічної лексики, у тексті можуть бути фразеологічні звороти, а деякі слова

вживаються у переносному значенні. Щодо граматики, то ці труднощі можуть бути пов'язані з граматичними моделями або з синтаксичними конструкціями

Навчаючи аудіювання, як й іншим видам мовленнєвої діяльності, відбувається розвиток мовної, мовленнєвої, соціокультурної, компенсаторної, навчально-пізнавальної компетенції:

Мовленнєва компетенція – розвиток комунікативних вмінь в аудіюванні; Мовна компетенція – оволодіння новими мовними засобами (фонетичними, орфографічними, лексичними, граматичними) у відповідності до систем, сфер і ситуацій спілкування;

Соціокультурна компетенція – залучення студентів до культури, традицій і реалій країни, мова якої вивчається, в рамках сфер, ситуацій спілкування, які відповідають досвіду, інтересам, психологічним особливостям студентів на різних етапах навчання;

Компенсаторна компетенція – розвиток умінь виходити із ситуації в умовах дефіциту мовних засобів при отриманні інформації;

Отже, аудіювання – це перший крок до мовленнєвого спілкування і обов'язково є складовою будь-якої сучасної методики викладання іноземної мови. Аудіювання є потужним засобом навчання іноземної мови. Цей вид мовленнєвої діяльності дозволяє оволодіти звуковою частиною мови, що вивчається, його фонемною складовою та інтонацією. Через аудіювання відбувається активне засвоєння лексичного складу та його граматичної структури. В результаті постійного тренування такого виду мовленнєвої діяльності у студентів розвивається логічне мислення і здатність виконання таких складних розумових операцій, як аналіз, синтез, дедукція, індукція, порівняння, конкретизація і т.ін.

Аудіювання – це один з найважливіших видів мовленнєвої діяльності (40-50%), без якого неможливо здійснювати спілкування іноземною мовою. Для ефективного навчання студентів аудіювання потрібно враховувати психологічні особливості цього виду мовленнєвої діяльності, труднощі, що виникають під час роботи студентів з аудіо текстами, і вміло застосовувати системи вправ вкупі з ретельно відібраним автентичним матеріалом для аудіювання професіонального спрямування, з метою зменшення проблем під час прослуховування аудіо текстів та підвищення мотивації студентів.

Список літератури

1. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики: підручник / Ф.С. Бацевич.- К., Видавничий центр "Академія", 2004. 342с.
2. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика : підручник для студ. лінгв. ун-тів і фак. ін. мов вищ. навч. закладів / Бігич О.Б., Бориско Н.Ф., Борецька Г.Е. та ін./ під загальн. ред. С.Ю.Ніколаєвої. – К. : Ленвіт, 2013. – 590 с.
3. З.. Виноградов В.А. Лингвистика и обучение языку / В.А. Виноградов. – М. : Academia, 2003. <https://gigabaza.ru/doc/100569-pall.html>

Одержано 23.05.19

УДК 81-13

М.В. Ліпатова, викладач кафедри суспільних наук, інформаційної та архівної справи

Центральноукраїнський національний технічний університет

Формування соціокультурної компетенції іноземних студентів на заняттях з мови навчання

Стаття присвячена формуванню соціокультурної компетенції студентів – іноземців у процесі викладання української мови як іноземної. Формування соціокультурної компетенції створюється під час знайомства іноземців з особливостями культури України та мовленнєвою поведінкою носіїв мови в різних комунікативних ситуаціях, що передбачає розвиток умінь і навичок використовувати ці знання у процесі спілкування.

соціокультурна компетенція, культура України, духовні цінності українців

Одним із пріоритетних завдань навчання іноземних мов визнається формування у студентів соціокультурної компетенції, що передбачає наявність знань про національно-культурні особливості країни, мова якої вивчається, про норми мовленнєвої поведінки її носіїв і вміння будувати свою поведінку відповідно до цих особливостей і норм. Вивчення іноземної мови повинно відображати якомога точніше соціальні, економічні та культурні реалії країни мови, що вивчається. Навчання іноземним мовам має бути

приспособленим до можливості спілкування і використання будь-якої іноземної мови як робочого інструменту, який використовується на кожному кроці і без якого не може функціонувати будь-яке спілкування. А вивчення іноземної мови, як відомо, не лише збагачує кожну особистість, розширюючи її кругозір, а й підкреслює її індивідуальність та є передавачем інформації як про себе, так само і передавачем будь-якої різносторонньої інформації, проте вже за допомогою засобів іноземної мови. Важливою умовою процесу формування соціокультурної компетенції є забезпечення студентів не тільки знаннями, але й формування в них відповідних умінь і навичок використовувати набуті знання у практичній діяльності. Навчальні посібники з іноземної мови включають навчальний матеріал (тексти для читання та аудіювання, зразки діалогів, мовленнєві зразки і формули, навчально-комунікативні ситуації) для опанування моделями комунікативної поведінки. Іноземні студенти повинні бути спроможними звернутися до лікаря, обміняти валюту, скористатися громадським транспортом, зробити покупки у будь-якому супермаркеті, поїсти у закладах громадського харчування, орієнтуватися в місті.

На заняттях з української мови як іноземної використовуються сучасні навчальні посібники. Особливої уваги заслуговує навчальний посібник, написаний Зайченко Н.Ф., Воробйовою С.А. і орієнтований на оволодіння усною формою розмовно – побутового мовлення. В посібнику виділено 16 комунікативних тем, які реалізуються в типових ситуаціях повсякденного спілкування. Комунікативна тема складається з компетенції, лексико – граматичного матеріалу, лексико – тематичного мінімуму, діалогів – зразків та навчальних діалогів, завдань, спрямованих на розвиток навичок уживання граматичних форм у діалогічному та монологічному мовленні. Основна мета завдань для розвитку навичок діалогічного мовлення – сформувати у студентів уміння користуватися різними мовленнєвими формулами у складних різновидах діалогу, таких як: діалог – уточнення, діалог – бесіда, а також уміння підтримувати розмову. Кожну комунікативну тему завершують уривки художніх текстів, жартів, гуморесок, основною метою яких є розширення знань про різні сторони життя українців, їхні звичаї, традиції та розкриття способу мислення, смаків, характерних рис українського народу.

Формування соціокультурної компетенції створюється під час знайомства іноземців з особливостями культури України та мовленнєвої поведінки носіїв мови в різних комунікативних ситуаціях, що передбачає розвиток умінь і навичок використовувати ці знання у процесі спілкування. Культура країни повинна розглядатися як невід'ємний компонент змісту навчання.

Тому одним з головних завдань викладача української мови в іноземній аудиторії – презентувати Україну, життя її народу, культуру. Мова – це геніально мудрий вчитель, який зберігає у своїй скарбниці весь історичний досвід народу, що дав цій мові ім'я. Викладачі намагаються донести до студентів красу та велич української мови, використовуючи прислів'я, приказки, поетичні твори.

Назвемо теми, як дозволяють ознайомити студентів з культурою, історією, звичаями, традиціями українського народу: «Видатні українські вчені»; «Український мовленнєвий етикет», «Традиційні й святкові страви української кухні»; «Українські звичаї, обряди, традиції», «Українці, що удосконалили світ», «Українські національні символи».

Досить ефективним засобом залучення іноземних студентів до незнайомого культурного середовища з метою наблизитися до розуміння менталітету та духовних цінностей українців є читання вдало підібраних текстів. Тексти, запропоновані студентам, повинні викликати в них позитивний інтерес. Задовольнити пізнавальні потреби, а також потреби спілкування в різних сферах мовленнєвої діяльності. Відбір текстового матеріалу проводиться викладачами з урахуванням критеріїв пізнавально-виховних цінностей мовних одиниць. З огляду на те, що у формуванні мовленнєвої компетентності студентів-іноземців у процесі сприймання усних і письмових текстів чільне місце посідає аудіювання й читання, успішне оволодіння ними передбачає регулярне виконання спеціально підготовлених, цілеспрямованих завдань з розвитку вмінь слухати, читати та розуміти, аналізувати та оцінювати усні та письмові висловлювання (його зміст, особливості побудови й мовне оформлення), добір прийнятної інформації тих її елементів, що потрібні для розв'язання комунікативних завдань.

На початковому етапі використовуються невеликі адаптовані художні тексти: короткі сюжетні оповідання, казки, легенди. Студенти

з задоволенням читають українські казки, твори сучасних письменників, таких як Катерина Бабкіна («Мсьє Жак та квітнева риба»), Олекс. Клубков («Паперові журавлики»), Леонід Сорока («В останній день літа»), Віктор Кава («Не турбуйся, мамо»), а також вірші великого поета Тараса Шевченка, оповідання Богдана Лепкого «Цвіт щастя».

На просунутому етапі студенти знайомляться з творами великих українських письменників «Мій злочин» Івана Франка, «Ялинка» Михайла Коцюбинського, «Маленький грішник» Степана Васильченка, читають уривки з поеми «Лісова пісня» Лесі Українки.

Виконуючи післятекстові завдання, студенти вчаться знаходити основну інформацію тексту, стисло відтворювати її в усній формі за планом та опорними словами. Завдання сприяють розвитку навичок і умінь у сфері монологічного та діалогічного мовлення і спонукають студентів репродукувати інформацію прочитаного тексту в монологах-описах, монологах-розповідях і монологах-роздумах. Студенти вчаться продукувати власні монологи в межах опрацьованої тематики, вести бесіду. Передтекстові й післятекстові завдання сприяють розвитку вмінь і навичок писемного мовлення, зокрема складанню різних типів планів (простих і складних, називних і питальних). Добір лексико-граматичного та країнознавчого матеріалу робиться відповідно до рекомендацій програм з української мови для основного етапу навчання студентів-іноземців. Матеріали, які використовуються на заняттях, сприяють реалізації пізнавальної мети навчання, підвищенню інтересу студентів до аудиторних занять з української мови, стимулюванню мотивації навчання. Розмовні ситуації, що ознайомлюють студентів із різними сторонами життя в Україні, розширюють кругозір студентів, збагачують їх знаннями про країну, мову якої вони опановують. Викладачі української мови реалізують і виховну мету занять з української мови, прищеплюють іноземним студентам шанобливе ставлення до українського народу та його досягнень у різних сферах культури, до драматичних сторінок його історії, заохочують студентів до подорожей і екскурсій, до активного спілкування з українським населенням.

Отже, соціокультурна компетенція є важливим структурним елементом комунікативної компетентності та необхідною умовою для успішного здійснення комунікативного акту на міжкультурному

рівні. Соціокультурна компетенція формується в контексті діалогу культур із врахуванням відмінностей між ними.

Список літератури

1. Мороз Л.В., Пашко І.О. Соціокультурний аспект у вивченні іноземної мови як чинник розвиваючого навчання. – К., 1999. – С. 5–8.
2. Зайченко Н.Ф., Воробйова С.А. Практичний курс української мови для іноземців: усне мовлення. – К : Знання України, 2005. – 324 с.
3. Гальскова Н.Д. Современная методика обучения иностранным языкам / Н.Д. Гальскова. – М.:Аркти-Глосса, 2000. –165 с.

Одержано 21.05.19

УДК 82

В.А. Маяр

м. Кропивницький

Ілюзія і реальність

В статті розкрито суть реальності і ілюзії, проведений аналіз дзеркал Козирєва і духовних практик, визначена роль технічних пристроїв в подальшому розвитку людства.

Дзеркала Козирєва, технічні пристрої, енергія

Виходячи із статей "Життя як прояв кінетичної енергії" та "Людина і навколишній світ," ми знаємо, що всяке тіло духовного, мінерального, рослинного чи тваринного світу, випромінює в простір енергію тільки йому присущої частоти, чим і проявляє себе, як живу сутність. І це випромінювання може бути зафіксоване приладами чи відчуттям людини незалежно від того, чи є денне освітлення, чи воно відсутнє. Коли ж ми, стоячи перед дзеркалом, бачимо своє відображення, ми однозначно сприймаємо, що то ілюзія. Та поглянемо на тіло перед дзеркалом. Тут ми також сприймаєм відбите від нього денне світло, яке резонує з відповідними рецеторами ока і викликає його зображення. В темній кімнаті, куди не проникає денне світло, ми не побачим ні себе, ні об'єкта перед дзеркалом, ні самого дзеркала.

© В.А. Маяр, 2019

Отже, все те, що ми бачимо навколо себе, це лише реакція наших відчуттів на відбите денне світло, тобто ілюзія. Притаманне ж об'єкту випромінювання нам недосяжне через низький рівень енергії в тілі людини, при якому рецептори, що резонують з частотами, які випромінюють навколишні тіла, сплять. Значить, для того, щоб бачити реальне зображення навколишнього світу людям необхідно підвищити рівень внутрішньої енергії своїх тіл. Цього можна досягти кількома способами серед яких значну роль, якщо не основну, відіграють духовні практики. Але не можна виключати і дзеркала Козирєва. Цьому сприяють і психотропні речовини, але техніка їх використання втрачена, а без цих знань їх вживання призводить до сумних наслідків, як і вибухівка в руках дітей. Що наші предки знали, як ними користуватись говорить білина про Кирила Кожум'яка, який, щоб перемогти змія ілюзії використав сім пудів коноплі. Звідси вивід -- необхідно їх не забороняти, а досконало вивчити і задовольнити потяг людей до духовного світу.

Сучасна наукова думка працює, як ми бачимо, лише з ілюзією, а тому не може пояснити багато чого, що відбувається в реальному світі, а тим паче впливати на нього. Про це говорить стан сучасної медицини. Тунгуський метеорит і філадельфійський експеримент показують з якими могутніми силами прийдеться зіткнутись людству в майбутньому. Тесла знищив свої нотатки, що стосуються передачі енергії на віддаль без проводів, усвідомивши їх передчасність щоб не потрапила така сила в руки дітей, якими являються політики і вчені Землі з їх дитячою задерикуватістю, себелюбством і хвалькуватістю. І це стосується кожного і нині, хто демонструє свою силу і обман в будь-якому виді для досягнення своїх особистих цілей, а не для потреб всього людства, тобто, вирости з дитячої свідомості до свідомості дорослої людини. Інакше, всі передові досягнення людства можуть стати пагубними для нього і навіть всього світу. Цього Тесла не міг допустити.

Та повернемося до дзеркал Козирєва. Так як всяке тіло, що знаходиться в просторі дзеркала Козирєва, наряду із відбитим денним світлом, випромінює і невидимий свій особистий спектр частот, то вібившись від дзеркальної поверхні по закону додавання функцій він складається з прямим променем, від чого амплітуда збільшується. Відбувається накачка енергії в тілі до рівня проявлення, описаних В. Правдівцевим феноменів. Я дуже вдячний йому, за викладений в ютубі експериментальний матеріал, так як свої бази не маю, і прошу вибачення

за його використання. Його праця заслуговує пошани. Я ж озброєний лише інтуїцією, досвіду перебування в просторі дзеркала Козирева не маю, а тому відчуттів описати не можу.

Відносно ж духовних практик, то хочу відмітити дві з них, це голодування і затримка дихання. Перша зних, голодування потребує не тільки прийняття рішення а ще й очищення кишечника від калових нагромаджень в ньому з допомогою клізми. Тоді менше відчувається голод і процес очищення організму проходить успішніше. Час до початку проявлення ефекту від голодування дуже залежить від накопичених жирових відкладень, адже метаболізм в клітині проходить за рахунок одержання енергії від спалювання цих накопичень. І до того часу, поки організм не використає всі накопичення, ні ефекту оздоровлення, ні підняття рівня енергії, а значить імунітету, чекати не варто. Це грязна енергія, яка забруднює організм продуктами згоряння, мочною і молочною кислотами, ацетоном, які потім стають основою для побудови шлаків у м'язах, білірубінових каменів у печінці, уратів у нирках і в рухомих з'єднаннях суглобів та хребта, які потім роблять тіло людини не придатним для використання її істинною сутністю і вона полишає його, а тіло відносять на цвинтар. Відчуття голоду дуже притупляється, коли людина завантажена якимось цікавим заняттям, яке відволікає її від думок про їжу і її споглядання. Ось чому подвижники всіх часів усамітнювались, чого не можна сказати за сучасних монахів покрайній мірі в Україні. Отже, очищення організму шляхом голодування потребує великих вольових зусиль, витримки і часу, що робить його не популярним.

Очищення організму шляхом затримки дихання на видиху уже на другій чи третій хвилині запускає процес очищення, який проявляється шляхом спонтанних конвульсивних рухів, викриків, спазм, бурчання. На язичку з'являється білий наліт, а організм закислюється так, що про цукровий діабет не може бути й мови. Ці ж прояви очищення, що перелічені в останньому реченні, можна віднести і до голодування. Контроль якості відбувається по кислотності урини. Спонтанні рухи, викрики, спазми, бурчання пояснюються тим, що розряжаються чужі організму енергії, які і в народі, і в медицині називаються недугами. Сучасна медицина бореться не проти цих сутностей, а проти їх проявів - симптомів, тобто з ілюзією, чого на сучасному етапі вона мало ефективна. Прояви очищення поступово зникають по мірі очищення організму. Затримка дихання на видиху, викликає розслаблення організму, і чим

глибше це розслаблення, тим глибинніші болячки знищуються. Та як і всяка дія на організм, затримка дихання потребує виконання техніки безпеки, тому що в перші дні примінення методу з клітин викидається велика кількість токсинів, які повинні бути виведені з організму. Тому вправу потрібно виконувати через день і збільшувати час проведення вправи поступово, слідкуючи за своїм станом. Другий фактор, який однозначно приведе до погіршення стану здоров'я, і який являється основним джерелом хвороб, це самонавіювання. Для уникнення цього не можна слідкувати за виконанням вдохів видохів, а уявляти, що ви знаходитесь в середині великої кулі, а енергія виходить з вашого тіла на периферію. Таким чином удається уникнути накопичення психічної енергії в однім місці і розвіяти вже існуючі, що приводить до стабілізації роботи серця. Випромінюючи забруднену енергію із свого тіла, ми тим самим створюємо її дефіцит і розпочинається відбір із клітин тіла. Відтік енергії з клітин зумовлює зменшення її в молекулах, а ті в свою чергу відбирають її в атомів. Атоми мають планетарну будову, а тому в соєму складі мають нульову точку, енергія якої безкінечна, а відбір її залежить від потреб атома. Таким чином в тіло людини вливається чиста енергія фізичного вакууму, що й обумовлює оздоровлення. При голоданні відбувається те ж саме, коли закінчуються поживні речовини для спалювання. Використовуючи сврю волю і думку, ми маємо змогу, після очищення, накопичити в своєму тілі чистої енергії в кількості, достатній для проявлення феноменальних можливостей, чого не можна сказати про дзеркала Козирева. Адже там, наряду з накачуванням особистих коливаний людини, підвищуються амплітуди і шкідливих сутностей, що може викликати ефект, подібний вживанню наркотиків.

Хочеться дати пораду діабетикам і асмадикам – для зменшення залежності від лікарських препаратів, потрібно використовувати запропонований Болотовим спосіб збільшення об'єму трахей, бронхів і гортані шляхом дихання через трубку, звернуту із газети. Це приводить до зменшення притоку кисню в альвеоли і описаному вище ефекту від затримки дихання на видиху, що потребує деяких навиків.

Та є ще один спосіб збільшення духовності людини, по'язаний з сучасним розвитком технологій – це створення генератора синусоїдальних коливаний, який можна налаштувати на особисті частоти людей, і з його допомогою підвищувати енергію до потрібного рівня. Цей же генератор можна використовувати і для знищення патогенних енергій в об'ємі тіла людини. І, на мою думку, це буде самий прийнятний метод

для досягнення здоров'я людства, адже ми будемо мати вплив на саму реальність сутності, а не на її ілюзорні симптоми. На цьому шляху стоїть боязнь перенаселення Землі, та, як уже було сказано в "Житті як прояв кінетичної енергії". Людству це не грозить, бо чого коштує будь-яка кінетична величина буття перед безкінечністю фізичного вакууму. Слово тепер лише за дослідженнями.

Список літератури

1. Маяр В. А. Теорія фізичного вакууму. – КНТУ. – 2015. – Вип. 18. – С. 87-89.
2. Маяр В. А. Життя як прояв кінетичної енергії. – КНТУ, 2015. – Вип. 18. – С.90-93.
3. Ю. В. Гофман Законьї формульї. З адачи физики: Справочник. – К.: Наукова думка, 1977. – 576с.

Одержано 22.02.19

UDC 378.147=111

Valeriy Mytsenko, Associate Professor, PhD in Pedagogy

Central Ukrainian National Technical University

Web-based Current Trends in the English Language Teaching and Learning

The article presents popular trends in English language teaching that have been used practically in recent years in the entire world reviewing the past trends. Moreover, this is also an endeavour to encourage teachers to modernize their classroom arrangements. The new trends that were very popular in the past have vanished today and have been substituted by others. The results of the study show that English language teaching has recently been gaining in significance in education systems throughout the world. English language teaching has tremendously changed over the last decade. Language teaching in the twenty first century has undergone numerous changes and innovation.

new trends, teaching English, on-line resources, web-based language teaching, mobile learning

As it is used in communication, internet communication tools have been used in education especially in English language learning. New trends technologies have supplemented English teaching in authenticity and literacy such as reading, writing, speaking, and listening skills. English is the practically the only language that can be understood by everyone all around the world. Students learn faster and easier than before because of the use of technology at schools. If they are trained during their school years, they have the chance to become experts in technology. After school, learning English through the web and using new trends in education at universities make students willing to learn the language. The objective of this study is to review recent trends in English teaching and learning activities.

Technological innovations are part of education and English language teaching. The novelty of some innovations will wear out, and there are growing concerns about privacy and data protection. Only the innovations that come with solid teaching practices will stand the test of time.

According to Chia Suan Chong, a writer, a communication skills and intercultural skills trainer, and a teacher trainer, there are about ten new trends in teaching and learning English. One of them is *Blended learning* when teachers combine digital media with more traditional forms of teaching, their course materials and resources reflect the trend. This teaching process combines face-to-face teaching and online lessons. Another trend is *Mobile learning* when online resources are more accessible with a mobile app or a mobile-friendly version (e.g. Playlingo Ltd. with Cambridge University Press) turns vocabulary-learning into a fun, competitive game one can play with friends. It has built-in, spaced repetition and active-recall learning to make new words. *Gamification* is another trend appealing to football-lovers. LearnMatch (VE Vision Education GmbH) uses training sessions, friendly matches, leagues and cup games to make vocabulary learning fun for young learners. Get Set, Go! Phonics (Oxford University Press) uses chants, songs and games to help develop pre-school children's phonological awareness. On an even more immersive scale, Learn Languages with Ruby Rei (Wibbu) plunges the learners into an interactive adventure game. They have to use their language skills to negotiate, collaborate and build friendships in order to escape from a forgotten planet at the edge of the universe. Any learning that takes place is incidental. Another interesting trend is *Embodied learning*. Embodied learning is based on the idea that learning is not just

about remembering. It involves using the mind and the body, collaborating, discussing and exploring.

Learners need to be emotionally, intellectually, physically and socially engaged. Courses such as Doodle Town (Macmillan Education) use visual, audio and hands-on activities to stimulate and inspire learning, getting young learners to draw, create, and be inquisitive. Orbit (Richmond) develops the young learners' socio-emotional and cognitive skills through a language course that follows the story of a ferret and children who go on adventures in multicultural environments.

Inquiry-based learning or 'learning in a complex world'. The scenarios that teachers come across in some course materials can seem simplified and unrealistic, leading us to wonder if we are adequately training our learners for real life in the 21st century. The courses like Fast Track 5 (EF Education First Ltd) and Wider World (Pearson with the BBC) use authentic video and audio content to bring the real world to teenage learners. They encourage teenagers to practice the soft skills and communication skills needed to take part in the global communities of the 21st century. Aimed at the adult learner, Perspectives (National Geographic) uses real-life stories and TED talks (***Technology, Entertainment and Design***) to motivate learners to think critically and creatively.

Norrington-Davies's Teaching Grammar: From Rules to Reasons (Pavilion Publishing) is an alternative approach to teaching grammar. Teachers and learners discover how writers and speakers use grammar to express themselves in real life. Hugh Dellar and Andrew Walkley's Teaching Lexically (Delta Publishing) combines the teaching of grammar and lexis for more effective classroom practice, rather than oversimplifying language into a more traditional 'grammar + words' view.

English as a lingua franca (ELF). When the concept of English as a lingua franca was first discussed by teachers, academics, writers and trainers, it was controversial. Many refused to consider how the concept of English as an international language might fit into course materials and language teaching. Today, we see resource materials like PronPack 1-4 (Mark Hancock) taking a non-prescriptive approach to accent and instead focusing on increased intelligibility as the objective. Using elements of blended learning and gamification, this pronunciation course doesn't help the learner sound British or American, but instead prepares the learner to use English in the global arena.

Another interesting trend is *Multi-literacies and trans-linguaging*. In global communities where English is a common language of communication alongside other languages, knowledge of other languages is an asset. Rather than diminish the learners' first language (also known as subtractive bilingualism), teachers are encouraging learners to use their own languages. This requires complex social and cognitive skills. In contrast, strict English-only classrooms are slowly becoming a thing of the past. Such linguistic diversity is celebrated in the courses like the Family Skills Toolkit (Learning Unlimited Ltd) that encourages parents and children learning English to see their bilingualism as a benefit.

Supporting learners of specific needs. As globalization takes hold, 'glocalisation' (adapting an international product to match what people want in their particular country or culture) becomes necessary. The more we understand individual learners' needs, the more we can tailor our lessons to suit them. Ros Wright's book *Learning English: English for Health and Social Care Workers* (Pavilion Publishing) provides learners not just with medical terms, but also knowledge of policies and procedures in the medical and care industry. Study Legal English – the world's first legal English podcast includes online learning materials and quizzes to gamify learning.

However, catering to learners with specific needs does not only mean English for Specific Purposes (ESP). Imagine! (Silva Education Ltd) caters to Brazilian learners from low-income families. EAP for Syrian Academics Projects provides online EAP lessons and material support for Syrian academics exiled across Turkey. Supporting Learners with Dyslexia in the ELT classroom is a teacher resource providing teachers with both theory and practical ideas of how to 'reach and teach' students with dyslexia.

Creating and sharing content. While there's much online content already out there for learners, some programmes and apps allow learners to produce their own content and share what they have created with others. Popular online sites like Quizizz and Socrative allow both teachers and students to create online games and play games that are shared by users from around the world. Websites like Canva allow teachers and learners to express their creativity through posters, social media memes and banners. Then there are mindmapping sites, comic-strip creation sites and movie-editing/movie-making sites.

Using content-creation tools like these enable learners to use language creatively, and turn language practice into a fun and engaging activity.

Another trend is *Learning and teaching management platforms*. Learning management platforms (LMSs) like Edmodo are increasingly popular. They give learners an online way to find handouts, continue classroom discussions and submit homework. Now, online platforms are also used to communicate with parents and other stakeholders, give teachers and administrators a better overview of the curriculum, and help manage lesson plans and materials.

The Royal ABC (Prosper Education Pte Ltd) curriculum for four-to-six year olds comes with a teacher platform that allows teachers to manage lesson planning, complete administration, schedule homework and report to parents. This gives teachers more time to work with children in the classroom.

These tools may appeal because they seem shiny and new. But the true value of innovations lies in how much they can help learners to become better communicators in English, and the extent to which they can help teachers encourage learners in the most efficient, motivating ways.

Therefore, language education does not only occur in the classroom and should not stop after the learners leave the classroom. So, technological devices should be always used by students and teachers. In order to provide an interaction between language learners and teachers or peer to peers internet connections and mobile devices are one of the most popular and useful way in language education. The development of Web-based language teaching and learning activities continue to be an exciting and growing field. While computer programmers, instructional designers, and computational linguists steadily push the extremes of the field, language instructors can use the basic tools of the internet. Also language teachers can create their own web based language activities and use the communication tools. It can be said that, researchers have enough studies on web based language learning, from now on, they should begin interactive language lessons and encourage teachers to create their own web based activities. In other words, the researchers are recommended that more studies are needed in which students can enjoy and learn language effectively.

References

1. Chia Suan Chong. Successful International Communication. – Pavilion Publishing and Media Limited. Paperback. – 2018.
2. Chia Suan Chong. Ten trends and innovations in English language teaching

- for 2018. Access mode: <https://www.britishcouncil.org> (19.06.2019)
3. Hugh Dellar and Andrew Walkley. *Teaching Lexically*. – Delta Publishing. – 2016. – 152p.
  4. Gulcin Nagehan Saricaa, Nadire Cavusb. *New trends in 21st Century English learning*. Access mode: <https://www.sciencedirect.com> (08.06.2019)
  5. Ros Wright, Richard Cresswell. *Learning English: English for Health and Social Care Workers*. – Pavilion Publishing. – 2016. – 150p.
  6. Yogesh Ramani, Viki Modi. *Trends in English teaching today*. Access mode: <https://www.academia.edu> (10.06.2019)

Received 19.05.19

УДК 336.531.2:37

Olga Havrylenko, the department of foreign languages, Ph.D
Central Ukrainian National Technical University
Teaching Strategies in Modern Education

The article deals with modern strategies in education, their peculiarities, tasks, aims. Three key elements in the learning environment are defined. Some ways to make your classes more engaging are shown.

education, teaching, modern, strategies

Learning through activity is the best way of understanding something, a key direction or approach. In order to analyze modern teaching strategies we put the **tasks**:

- to define the terms “strategy”, “teaching strategy”;
- to examine difference between traditional strategy and modern one.
- to explain the purposes, teaching conditions, tools and elements of the strategies;
- and at last to analyze the strategies briefly.

The word strategy comes from Greek word *stratēgia*. Historically, the term strategy has been associated with military activity. Webster dictionary defines it as “a careful plan or method; the art of devising or employing plans or stratagems toward a goal.” In teaching, Socrates used a strategy. So did Platon and Aristotle, and they are educators who are remembered. Modern scientists consider teaching strategy as a plan.....a plan to meet the goal, and the goal, of course, is to meet the objective.

According to the definition given by Johnson, & Holubec the old strategy of teaching means:

- transferring knowledge from teacher to student;
- filling passive empty vessels with knowledge;
- classifying students by deciding who gets which grade and sorting students into categories;
- conducting education within a context of impersonal relationships among students and between teachers and students;
- maintaining a competitive organizational structure;
- assuming that anyone with expertise in their field can teach without training to do so.

According the new paradigm of teaching:

- knowledge is constructed, discovered, transformed, and extended by students;
- students actively construct their own knowledge;
- teacher effort is aimed at developing students' competencies and talents;
- education is a personal transaction among students and between teachers and students as they work together;
- all of the above can only take place within a cooperative context;
- teaching is assumed to be a complex application of theory and research;
- that requires considerable teacher training and continuous refinement of skills and procedures (Johnson, Johnson, & Holubec, 1998).

The **purpose** of new strategies is to develop thinking, person's creativity, to stimulate students to construct, discover new knowledge.

In order to choose a strategy a teacher should take into account some conditions:

- the characteristics of the students, (age, educational level, psychological characteristics, peculiarities of the students);
- the objectives of the course,
- your qualities.

There are three key elements in the learning environment: the characteristics of the students, the objectives of the course, and your qualities as an instructor. These three elements are interrelated, and, therefore, are likely to have an influence on one another.

There are a variety of teaching strategies They will show you some ways to make your classes more engaging.

*Active Learning. Meyers and Jones (1993) define active learning as learning environments that allow “students to talk and listen, read, write, and reflect as they approach course content through problem-solving exercises, informal small groups, simulations, case studies, role playing, and other activities -- all of which require students to apply what they are learning” (p. xi). Many studies show that learning is enhanced when students become actively involved in the learning process. Instructional strategies that engage students in the learning process stimulate critical thinking and a greater awareness of other perspectives.

*Cooperative Learning. Cooperative Learning is a systematic pedagogical strategy that encourages small groups of students to work together for the achievement of a common goal. The term 'Collaborative Learning' is often used as a synonym for cooperative learning when, in fact, it is a separate strategy that encompasses a broader range of group interactions such as developing learning communities, stimulating student/faculty discussions, and encouraging electronic exchanges (Bruffee, 1993). Both approaches stress the importance of faculty and student involvement in the learning process.

*Critical Thinking - Critical thinking is a collection of mental activities that include the ability to intuit, clarify, reflect, connect, infer, and judge. It brings these activities together and enables the student to question what knowledge exists.

*Discussion. There are a variety of ways to stimulate discussion. For example, some faculty begin a lesson with a whole group discussion to refresh students' memories about the assigned reading(s). Other faculty find it helpful to have students list critical points or emerging issues, or generate a set of questions stemming from the assigned reading(s). These strategies can also be used to help focus large and small group discussions.

*Experiential Learning - Experiential learning is an approach to education that focuses on "learning by doing," on the participant's subjective experience. The role of the educator is to design "direct experiences" that include preparatory and reflective exercises.

*Games/Experiments/Simulations - Games, experiments and simulations can be rich learning environments for students. Students today have grown up playing games and using interactive tools such as the Internet, phones, and other appliances. Games and simulations enable students to solve real-world problems in a safe environment and enjoy themselves while doing so.

***Interdisciplinary Teaching** - Interdisciplinary teaching involves combining two different topics into one class. Instructors who participate in interdisciplinary teaching find that students approach the material differently, while faculty members also have a better appreciation of their own discipline content.

***Learner-Centered Teaching** - Learner-Centered teaching means the student is at the center of learning. The student assumes the responsibility for learning while the instructor is responsible for facilitating the learning. Thus, the power in the classroom shifts to the student.

***Learning Communities** - Communities bring people together for shared learning, discovery, and the generation of knowledge. Within a learning community, all participants take responsibility for achieving the learning goals. Most important, learning communities are the **process** by which individuals come together to achieve learning goals.

***Lecture Strategies** - Lectures are the way most instructors today learned in classes. However, with today's students, lecturing does not hold their attention for very long, even though they are a means of conveying information to students.

***Mobile Learning**- Mobile Learning is any type of learning that happens when the learner is not at a fixed location.

***Problem-Based Learning** - Problem-based Learning (PBL) is an instructional method that challenges students to "learn to learn," working in groups to seek solutions to real world problems. The process replicates the commonly used systemic approach to resolving problems or meeting challenges that are encountered in life, and will help prefer students for their careers.

***Teaching with Cases** - Case studies present students with real-life problems and enable them to apply what they have learned in the classroom to real life situations. Cases also encourage students to develop logical problem solving skills and, if used in teams, group interaction skills. Students define problems, analyze possible alternative actions and provide solutions with a rationale for their choices.

***Team-Based Learning** - Team-based learning (TBL) is a fairly new approach to teaching in which students rely on each other for their own learning and are held accountable for coming to class prepared. Research has found that students are more responsible and more engaged when team-based learning is implemented. The major difference in TBL and normal group activities is that the groups are permanent and most of the class time

is devoted to the group meeting.

There are a variety of teaching strategies They will show you some ways to make your classes more engaging.

*Active Learning. Meyers and Jones (1993) define active learning as learning environments that allow “students to talk and listen, read, write, and reflect as they approach course content through problem-solving exercises, informal small groups, simulations, case studies, role playing, and other activities -- all of which require students to apply what they are learning” (p. xi). Many studies show that learning is enhanced when students become actively involved in the learning process. Instructional strategies that engage students in the learning process stimulate critical thinking and a greater awareness of other perspectives.

*Cooperative Learning. Cooperative Learning is a systematic pedagogical strategy that encourages small groups of students to work together for the achievement of a common goal. The term 'Collaborative Learning' is often used as a synonym for cooperative learning when, in fact, it is a separate strategy that encompasses a broader range of group interactions such as developing learning communities, stimulating student/faculty discussions, and encouraging electronic exchanges (Bruffee, 1993). Both approaches stress the importance of faculty and student involvement in the learning process.

*Critical Thinking - Critical thinking is a collection of mental activities that include the ability to intuit, clarify, reflect, connect, infer, and judge. It brings these activities together and enables the student to question what knowledge exists.

*Discussion. There are a variety of ways to stimulate discussion. For example, some faculty begin a lesson with a whole group discussion to refresh students' memories about the assigned reading(s). Other faculty find it helpful to have students list critical points or emerging issues, or generate a set of questions stemming from the assigned reading(s). These strategies can also be used to help focus large and small group discussions.

*Experiential Learning - Experiential learning is an approach to education that focuses on "learning by doing," on the participant's subjective experience. The role of the educator is to design "direct experiences" that include preparatory and reflective exercises.

*Inquiry-Guided Learning - With the inquiry method of instruction, students arrive at an understanding of concepts by themselves and the responsibility for learning rests with them. This method encourages

students to build research skills that can be used throughout their educational experiences.

*Interdisciplinary Teaching - Interdisciplinary teaching involves combining two different topics into one class. Instructors who participate in interdisciplinary teaching find that students approach the material differently, while faculty members also have a better appreciation of their own discipline content.

*Learner-Centered Teaching - Learner-Centered teaching means the student is at the center of learning. The student assumes the responsibility for learning while the instructor is responsible for facilitating the learning. Thus, the power in the classroom shifts to the student.

*Learning Communities - Communities bring people together for shared learning, discovery, and the generation of knowledge. Within a learning community, all participants take responsibility for achieving the learning goals. Most important, learning communities are the **process** by which individuals come together to achieve learning goals.

*Lecture Strategies - Lectures are the way most instructors today learned in classes. However, with today's students, lecturing does not hold their attention for very long, even though they are a means of conveying information to students.

*Mobile Learning- Mobile Learning is any type of learning that happens when the learner is not at a fixed location.

*Problem-Based Learning - Problem-based Learning (PBL) is an instructional method that challenges students to "learn to learn," working in groups to seek solutions to real world problems. The process replicates the commonly used systemic approach to resolving problems or meeting challenges that are encountered in life, and will help prefer students for their careers.

*Service Learning - Service learning is a type of teaching that combines academic content with civic responsibility in some community project. The learning is structured and supervised and enables the student to reflect on what has taken place.

*Teaching with Cases - Case studies present students with real-life problems and enable them to apply what they have learned in the classroom to real life situations. Cases also encourage students to develop logical problem solving skills and, if used in teams, group interaction skills. Students define problems, analyze possible alternative actions and provide solutions with a rationale for their choices.

The usage of new strategies demands much patience, experience, attentiveness, constant perfection of knowledge in teaching

References

1. Martin, V., & Pressley, M. (1991). Elaborative interrogation effects depend on the nature of the question. *Journal of Educational Psychology*, 83, 113-119.
2. Rogers, K. M. A. (2009). A preliminary investigation and analysis of student learning styles preferences in further and higher education. *Journal of Further and Higher Education*, 33, 13-21. <http://dx.doi.org/10.1080/03098770802638234>
3. Weinstein, C. & Mayer, R. (1986). The teaching of learning strategies. In M. Wittrock (ed.), *Handbook of Research on Teaching* (3rd ed., pp. 315-327). New York: MacMillan.

Received 21.05.19

Зміст

<i>О.Л. Лизун, О.В. Крылов</i> Проблемні питання при аналізі дорожніх ситуацій, в яких пішоходами являються діти.....	3
<i>Natalia Grechykhina</i> Some Aspects of Gender Bias in the English Language	15
<i>І.В. Петров</i> Визнання сутності структури та компоненти готовності навчального закладу до інноваційного викладання фахових дисциплін.....	23
<i>Л.В. Філіппова</i> Контроль і самоконтроль у навчальній роботі студентів	28
<i>Л.В. Філіппова</i> Відбір навчального матеріалу для формування англомовної лексичної компетенції у студентів немовних ВНЗ.....	33
<i>К.М. Марченко</i> Інформаційна безпека життєдіяльності людини.....	38
<i>М.В. Ліпатова</i> Навчання аудіювання іноземних студентів на заняттях з мови	49
<i>М.В. Ліпатова</i> Формування соціокультурної компетенції іноземних студентів на заняттях з мови навчання.....	53
<i>В.А. Маяр</i> Ілюзія і реальність	57
<i>Valeriy Mytsenko</i> Web-based Current Trends in the English Language Teaching and Learning.....	61
<i>Olga Havrylenko</i> Teaching Strategies in Modern Education.....	66

НАУКОВІ ЗАПИСКИ

Випуск 25

Відповідальний за випуск Будулатій В.В.
Комп'ютерна верстка І.М. Каліч
Тиражування О. Г. Каліч

*Приватне підприємство «Ексклюзив-Систем»
Свідоцтво № ДК 4470 від 17.01.2013р.
25006, м. Кіровоград, вул. Шевченка, 25
тел./факс 24-35-53*

Підписано до друку 30.05.2019р. Формат 60x84/8. Папір офсетний.
Гарнітура Times New Roman. Офсетний друк. Умов. друк. арк. 4,63.
Тираж 300 прим. Зам. № 0290